

Perhe lasten puheessa ja leikissä

Veera Helppolainen

Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma

Kevätlukukausi 2018

Kasvatustieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Helppolainen, Veera. 2018. Perhe lasten puheessa ja leikissä. Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 44 sivua + liitteet.

Perheiden ja lasten osallisuuteen kiinnitetään aiempaa enemmän huomiota varhaiskasvatuksessa. Perheen merkitys lapsen kokonaisvaltaiselle kasvuille, kehitykselle ja oppimiselle on laajasti tunnustettu. Perhettä on tutkittu monesta näkökulmasta, mutta tutkimustieto perheestä lasten näkökulmasta on vielä vähäistä. Monet perheeseen ja päiväkotiin liittyvistä tutkimuksista keskittyvät kasvatussyhteistyöhön vanhempien ja työntekijöiden välillä.

Tässä laadullisessa tutkimuksessa tarkoituksena oli saada tietoa lasten näkökulmasta ja selvittää, mitä lapset puhuvat perheestä ja millaisena perhe näyttäytyy lasten leikeissä päiväkodissa. Tutkimuksen aineisto on kerätty havainnoinnalla seitsemän 3–5-vuotiaan lapsen puhetta ja leikkejä päiväkotipäivien aikana lasten luonnollisissa toimintatilanteissa. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmillä.

Lasten puheessa korostui perheenjäseniin ja heidän ominaisuuksiinsa liittyvä kerronta, erityisesti lapset puhuivat sisarustensa ominaisuuksista ja osaamisesta. Perhe näyttäytyi myös sen omaisuuden kautta. Lisäksi lapset kertoivat perheen yhteisestä toiminnasta arjessa ja arjesta poikkeavissa tilanteissa.

Lasten leikeissä, erityisesti kotileikeissä, perheenjäsenistä edustettuina olivat lapset ja äiti. Leikeissä lapset kuvasivat perheen arkea kotona ja sen ulkopuolella sekä äidin ja lapsen välistä suhdetta. Äidin tehtävänä oli huolehtia lapsesta ja häneltä haettiin lohtua ja turvaa. Leikeissä esiintyi myös lasten ja äidin välisen suhteen hierarkkisuuteen viittavia tilanteita, joissa äiti päätti tai määräsi lapsen toiminnasta ja vastavuoroisesti lapsi uhmasi äitiä.

Tutkimus osoitti, että lapset puhuvat perheestään innokkaasti ja jakavat perheeseensä liittyviä asioita päiväkodissa. Aiempien tutkimusten tapaan perheen yhdessä viettämästä ajasta puhuttiin paljon ja lapset olivat kiintyneitä perheenjäseniinsä. Kotileikeissä lasten rooli oli keskeinen ja he pystyivät tekemään asioita, joihin heillä kenties ei todellisessa elämässä ole mahdollisuutta. Leikeisiin lapset siis heijastivat mahdollisia toiveitaan perhe-elämälle, mutta elämän realiteetit ilmenivät äidin roolissa sekä lapsen ja aikuisen välisen suhteen hierarkkisuuudessa.

Asiasanat: perhe, lasten puhe, leikki, kotileikki, lapsen näkökulma

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	4
2	PERHEKÄSITTEITÄ JA -KÄSITYKSIÄ	6
	2.1 Perhe käsitteenä	6
	2.2 Lasten käsityksiä perheestä	8
3	LASTEN KOKEMUKSIA JA LEIKKEJÄ PERHEESTÄ	11
	3.1 Perhe lasten kokemuksissa	11
	3.2 Perhe lasten leikeissä	12
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	15
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	16
	5.1 Tutkimuskohde ja lähestymistapa.....	16
	5.2 Tutkimukseen osallistujat ja aineiston muodostuminen	17
	5.3 Aineiston analyysi	19
	5.4 Eettiset ratkaisut.....	22
6	TULOKSET	24
	6.1 Perhe lasten puheessa.....	24
	6.1.1 Perheenjäsenet ja heidän ominaisuutensa	24
	6.1.2 Perheen omaisuus	25
	6.1.3 Perheen yhteinen toiminta	26
	6.2 Perhe lasten leikeissä	28
	6.2.1 Perheen arki	28
	6.2.2 Äidin ja lapsen välinen suhde	30
	6.3 Yhteenveto	32
7	POHDINTA	34
	7.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset.....	34
	7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushaasteet	38
	LÄHTEET	41
	LIITTEET	45

1 JOHDANTO

Perhe on keskeinen vaikuttaja lapsen elämässä (Mykkänen & Böök 2017, 46). Bronfenbrennerin (1989, 5) mukaan lapsen kokonaisvaltainen kehittyminen on yhteydessä vuorovaikutukseen sellaisten henkilöiden kanssa, joihin lapsella on vahva vastavuoroinen kiintymys ja jotka ovat sitoutuneet lapsen kehitykseen koko elämäksi. Tällaisia henkilöitä ovat useimmiten lapsen perheenjäsenet.

Lapsiperheet ovat myös yhteiskunnallisesti merkittävä yksikkö. Tilastokeskuksen vuoden 2016 perheiden vuosikatsauksesta selviää, että kyseisenä vuonna lapsiperheisiin kuului liki 30 prosenttia koko väestöstä (Tilastokeskus 2017). Poliittisessa päätöksenteossa perhepolitiikan tavoitteena on viime vuosina ollut taata lasten kasvuympäristöjen turvallisuus ja tukea vanhempia lasten saamisessa ja kasvattamisessa aineellisesti ja henkisesti, esimerkiksi varhaiskasvatuksen palvelujen avulla (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 6).

Varhaiskasvatuksessa on alettu kiinnittää aiempaa enemmän huomiota vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön ja perheiden osallisuuteen. Tämä tavoite on kirjattuna Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (Opetushallitus 2016b, 19, 33), Esiopetussuunnitelman perusteisiin (Opetushallitus 2016a, 24–25) ja Varhaiskasvatukseen (2015, 2a §, 7 a §, 7 b §) sekä Euroopan unionin laatumääräyksiin koskien varhaiskasvatusta (Euroopan unionin komissio 2014, 10). Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin muuttuessa yhä perhekeskeisemmäksi ja perheiden osallisuuteen kannustavammaksi on mielenkiintoista tarkastella perhettä lasten näkökulmasta ja pohtia, miten he tuovat perheen osaksi varhaiskasvatusympäristöä.

Viime vuosina perheiden osallisuuden ohella lasten kuuleminen ja osallisuus ovat nousseet keskiöön varhaiskasvatuksessa. Lasten osallisuuden mahdollistaminen, heidän todellisuutensa tavoittaminen ja näkökulmansa huomiointi edistävät pedagogiikan ja varhaiskasvatuksen kehittämistä (Turja & Vuorisalo 2017, 36, 46). Jotta lasten osallisuus toteutuisi kauttaaltaan varhaiskasvatuksessa, on lasten näkökulma otettava laajemmin huomioon myös tutkimuksessa. Vaikka

lapset ja lapsuus ovat olleet tutkimuksen kohteina jo kauan, ovat lasten näkemykset, käsitykset ja kokemukset ilmiöistä heikosti edustettuina tutkimuksissa (Karlsson 2012, 29). Lasten mahdollisuutta toimia pätevinä tiedontuottajina saatetaan epäillä tai tiedonkeruu lapsilta saatetaan kokea hankalana. Tässä tutkimuksessa tarkastelen perhettä lasten tuottaman tiedon kautta ja siten pyrin vahvistamaan lasten asemaa tutkimuksessa.

Tutkimukseni mielenkiinnon kohteena on pyrkiä selvittämään, mitä lapset puhuvat perheestä ja millaisena perhe näyttäytyy lasten leikeissä päiväkodissa. Tutkimuksen kautta saadaan kuvailevaa tietoa lasten omasta toiminnasta ja näkemyksistä perheeseen liittyen. Tavoitteena on myös tarkastella tutkimusilmiötä lasten näkökulmasta ja siten lisätä lasten osallisuutta tutkimuksessa ja sen tekemisessä sekä sen kautta saatavassa tiedossa.

2 PERHEKÄSITTEITÄ JA -KÄSITYKSIÄ

2.1 Perhe käsitteenä

Vuoden 2016 lopussa Suomessa oli Tilastokeskuksen mukaan 1,5 miljoonaa perhettä, joista 39 prosenttia oli lapsiperheitä. Kuitenkin perheisiin kuului vain 74 prosenttia koko väestöstä. (Tilastokeskus 2017.) Tilastokeskuksen virallinen määritelmä käsittää perheeseen kuuluviksi avioparit, avoparit ja parisuhteensa rekisteröineet, olipa heillä lapsi tai ei, sekä jommankumman vanhemmista lapsineen. Perhe ei voi sisältää enempää kuin kaksi sukupolvea eivätkä perhettä ole yksin tai samaa sukupuolta olevien kanssa asuvat henkilöt, edellä määriteltyjen perheiden kanssa asuvat henkilöt, vaikka he olisivat sukua, tai yhdessä asuvat sisarusket ja serkukset. (Tilastokeskus; Tilastokeskus 2017.) Perhe voidaan kuitenkin määritellä myös muiden ulottuvuuksien kuin parisuhteen ja lasten kautta.

Tutkijat ovat vuosikymmenien saatossa määritelleet perhettä monin eri tavoin ja erilaisista lähtökohdista käsin. Perheiden muuttuessa yhä moninaisemmiksi, on entistä vaikeampi määritellä perhe yleisesti ja universaalisti (Hansson 2001, 11). Edelleenkään ei ole olemassa tyhjentävää selitystä sille, mitä perhe tarkoittaa. Nojaudun tässä tutkimuksessa Rothausenin (1999, 819) määritelmään, jossa perhe nähdään ryhmänä ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita toisistaan riippuvuuden, velvollisuuden, vastuun, rakkauden, välittämisen tai yhteistyön kautta.

Perheen käsitettä tarkasteltaessa kiinnitetään paljon huomiota perheen rakenteeseen ja tehtävään, varsinkin sosiologisessa tutkimuksessa. Perheen rakennetta pohdittaessa mietitään sitä, ketkä ovat perheen jäseniä ja minkälaisia asemaa perheen sisällä on. Perheellä on sekä henkilökohtaisia, perheen sisäisiä tehtäviä, että myös yleisiä, yhteiskunnallisesti merkittäviä tehtäviä, joista keskeisimpänä pidetään lasten sosialisoinnin mahdollistamista. (Hansson 2011, 11.)

Gillis (1996, xv) toteaa, että ihmisellä on kaksi perhettä, kuviteltu perhe ja eletty perhe. Kuvitellulla perheellä hän tarkoittaa niitä mielikuvia ja ajatuksia,

joita ihmisellä on omasta perheestään. Eletty perhe puolestaan on ihmisen elämän todellisuutta vastaava perhe, joka yleensä poikkeaa kuvitellusta perheestä. (Gillis 1999, xv.) Saman on havainnut Daly (2001, 293) tutkiessaan perheiden kokemuksia sen yhdessä viettämistä ajasta. Ihminen voi esimerkiksi ajatella, että hänen perheensä pelaa yhdessä lautapelejä joka viikonloppu, mutta todellisuudessa eletty perhe keskittyy viikonloppuna tekemään keskeneräisiä kotitöitä ja sen jäsenet viihtyvät yksin omissa puuhissaan.

Gubrium ja Holsteinin (1990, 6, 10) mukaan perheelle ei voida asettaa ulkoisia määritelmiä, vaan se rakentuu yksilöiden puheissa ja ajatuksissa sekä ihmisten merkityksellisiksi kokemissa vuorovaikutussuhteissa. Aina perhesuhteiden määrittely ei ole helppoa. Tämän havaitsi Castrén (2009, 58, 60) tutkiessaan eronneiden suomalaisvanhempien perhesuhteita. Kysymys siitä, keitä henkilön perheeseen kuuluu, herätti tutkittavissa paljon pohdintaa ja perheestä saattoi tarkasti rajatun yksikön sijaan muodostua laaja verkosto. Usein perhe käsitettiin kehämäisenä rakennelmana, joka läheisyyden perusteella laajeni yksilöstä ulospäin. Osa tutkittavista esimerkiksi koki, että entinen kumppani oli osa hänen perhettään, kun taas toiset eivät. Keskeiseksi perheen määrittämisen ulottuvuudeksi muodostui välittäminen ja läheisimpinä perheenjäsenenä lähes aina koettiin puoliso ja lapset. (Castrén 2009, 58, 60, 69.)

Kuten Castrénin tutkimus osoitti, ihmisten perhekäsitykset, ja siten myös perhemuodot, voivat olla hyvin erilaisia. Yksinkertaisessa kahtiajaossa perheet jaetaan ydinperheisiin, jotka käsittävät kaksi sukupolvea, esimerkiksi vanhemmat ja heidän lapsensa, sekä laajentuneisiin perheisiin, jotka voivat olla esimerkiksi kolme sukupolvea käsittäviä yksiköitä (Hansson 2011, 12). Näistä ensimmäistä kutsutaan eksklusiiviseksi perhekäsitykseksi, jonka mukaan perheessä sidosryhmänä on tilaa vain rajatulle määrälle tiettyjä sidoksia ja asemia, esimerkiksi perheessä voi olla vain yksi äiti ja yksi isä. Laajentuneet perheet puolestaan edustavat inklusiivista perhekäsitystä, jossa perheessä on mahdollista olla rinnakkaisia ja päällekkäisiä sidoksia ja asemia, esimerkiksi äitejä voi olla useampia. (Castrén & Högbacka 2014, 107.)

Perheenjäsenten väliset suhteet voivat olla erilaisia. Ritala-Koskinen (2001, 54) luokittelee perhesuhteet biologiseen, juridiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen ulottuvuuteen. Keskeisimpänä perheen määrittelijänä kautta aikojen on pidetty perheenjäsenten biologisia suhteita, esimerkiksi lasten ja vanhempien välillä. Juridinen, laissa määritelty suhde puolestaan liittää yhteen lapset ja heidän vanhempansa, mutta myös aviopuolisot. Sosiaalinen suhde perheenjäsenten välillä tarkoittaa sitä toimintaa ja huolenpitoa, jonka liitämme perheisiin. Psykologinen ulottuvuus täydentää muita ulottuvuuksia ja siinä perhe koostuu niistä ihmisistä, jotka yksilö kokee perheensä jäseniksi. (Ritala-Koskinen 2001, 54–55, 58, 60.) Perhesuhteiden ulottuvuudet ovat lomittaisia ja yksi perheenjäsen saattaa kuulua jokaiseen ulottuvuuteen, mutta perheenjäsen voi olla esimerkiksi lapsen biologista perhettä, eikä hän silti kuulu muihin perhesuhteiden ulottuvuuksiin.

Vuonna 2007 Paajanen tutki Väestöliiton Perhebarometrissa suomalaisten aikuisten käsityksiä perheestä, ja havaitsi, että suurin osa tutkimukseen osallistujista ajatteli parisuhteessa olevien vanhempien ja heidän lastensa olevan perhe, huolimatta siitä, olivatko vanhemmat naimisissa vai eivät. Yli puolet vastaajista piti myös lapsettomia avio- ja avopareja perheenä. Tutkimuksen mukaan perhettä määrittäviä tekijöitä olivat lapset, parisuhde tai muu side sekä jossain määrin myös asuminen. (Paajanen 2007, 26–28.)

2.2 Lasten käsityksiä perheestä

Kuten edellä Castrénin tutkimuksen aikuisten määritelmässä, myös lasten käsityksissä perheestä painottuvat välittäminen ja rakkaus (Brannen & Hepstinstall 2003, 195; O'Brien, Alldred & Jones 1996, 90, 92; Oliveira-Formosinho 2009, 243; Ritala-Koskinen 2001, 121). Pienet lapset ajattelevat yleensä perheensä koostuvan niistä henkilöistä, joiden kanssa he asuvat tai joiden kanssa he ovat tiivisti tekemisissä (Oliveira-Formosinho 2009, 243). Brannenin ja Heptinstallin (2003, 194) tutkimuksen 10–12-vuotiaiden lasten määritelmässä perheen keskiössä nähtiin puolestaan rakkaus, joka ei rajoittunut vain niihin, joiden kanssa lapset asuivat, vaan perhe saattoi lapsille olla laaja verkosto ihmisiä, joista he välittivät, kuten

ystävät tai harvoin nähtävät sukulaiset. Myös O'Brienin ja kollegoiden (1996, 90) tutkimuksessa välittäminen ja läheisissä tekemisissä oleminen koettiin perheen määrittelijänä, mutta yhdessä asumisen koettiin vahvistavan perhettä.

Suurin osa suomalaisista lapsista elää avio- tai avoparin perheessä (Tilastokeskus 2017), niin kutsutussa ydinperheessä. Ritala-Koskinen (2001) on väitöskirjassaan tutkinut suomalaisten 6–16-vuotiaiden uusperheissä elävien lasten käsityksiä perheestä. Näiden lasten mukaan perhe koostui yhdessä asuvista henkilöistä, yhdessä asuvista ja muista henkilöistä, biologisesta perheestä tai perhe oli muuttuva muodostelma. Lasten käsityksissä yhdessä asuminen ja biologinen suhde koettiin perheen muodostuksen peruselementteinä, jotka näissä eri käsityksistä painottuvat eri tavalla. (Ritala-Koskinen 2001, 115, 118, 120, 122.)

Yhdessä asumisen ulottuvuudessa lapsi koki perheeseensä kuuluviksi ne, joiden kanssa hän asui, riippumatta siitä, olivatko he hänelle biologisia sukua. Biologisen perheen ulottuvuudessa perhe oli puolestaan lapselle ne henkilöt, joiden kanssa hänellä oli biologinen yhteys, asuivatpa he yhdessä tai eivät. Yhdessä asuvien ja muiden ulottuvuus yhdisti edelliset ulottuvuudet. Perheeseen kuuluivat ne henkilöt, joiden kanssa lapsi asui, mutta myös muita. Yleisimmät laajennukset olivat lapsen biologiset vanhemmat ja sisarukset. Jotkut lapset kokivat perheen jatkuvasti muuttuvana ja rajoiltaan häilyvänä kokonaisuutena. Yhdessä asuvien ja muiden ulottuvuus oli yleisin uusperheiden lasten kuvailema perhemuoto, mutta perhekäsityksen laajuus vaihteli lapsikohtaisesti. (Ritala-Koskinen 2001, 115, 118–120, 122.)

Myös Sweetingin ja Seamanin (2005, 102–104) tutkimuksessa uusperheiden lapset kokivat perheen olevan enemmän kuin vain ne henkilöt, joiden kanssa he asuivat, esimerkiksi biologinen isä saatettiin kokea perheeseen kuuluvana, vaikka hän ei asuisi lapsen kanssa samassa paikassa. Sturgess, Dunn ja Davies (2001, 528) havaitsivat tutkimuksessaan 4–7-vuotiaiden lasten ajattelevan, että isyyden suhteen biologisuus oli keskeisempää kuin yhdessä asuminen: biologinen isä koettiin läheisemmäksi ja enemmän perheenjäseneksi kuin äidin uusi puoliso, vaikka lapsi ei asunut biologisen isän kanssa.

O'Brien ja kollegat (1996, 96) tutkivat 7-10-vuotiaiden lasten piirrettyjä kuvauksia perheistä. Piirroksissa esiintyivät biologiset, sosiaaliset tai adoptiovanhemmat, kaikki tai osa sisaruksista sekä muita sukulaisia, joita lapset näkivät usein tai jotka he kokivat emotionaalisesti tärkeiksi. Tutkimuksissa on ilmennyt, että lapset mieltävät usein myös lemmikkieläimet osaksi perhettään (O'Brien ym. 1996, 96; Oliveira-Formosinho 2009, 242; Ritala-Koskinen 2001, 126). Lisäksi O'Brien kollegoineen (1996, 89) havaitsi, että lasten käsityksissä perheestä keskeiseen asemaan nousivat lapset itse ja lasten mukaan perhettä ei voi olla ilman lasta.

Perheen määrittely universaalisti on hankalaa, eikä sitä kenties ole edes mielekästä tehdä. Tämän katsauksen perusteella voidaan kuitenkin huomata, että esimerkiksi välittäminen on tekijä, jonka mukaan sekä lapset että aikuiset määrittelevät perhettä.

3 LASTEN KOKEMUKSIA JA LEIKKEJÄ PERHEESTÄ

3.1 Perhe lasten kokemuksissa

Perheellä on erityinen asema lapsen elämässä. Vaikka lapset saattavat viettää arkipäivistään suuremman osan päiväkodissa kuin kotona perheensä kanssa, kokevat lapset silti kodin parhaaksi paikaksi (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 162; 2010a, 36). On siis luonnollista, että lapset haluavat jakaa perheeseensä liittyviä asioita myös päiväkodissa.

Kyrönlampi-Kylmänen (2007, 143–144, 154) väitöskirjatutkimuksessaan haastattelemat 5–7-vuotiaat lapset kokivat päiväkodin kaipuun paikkana, ympäristönä, jossa he muistelevat ja kaipaavat vanhempiaan. Perheen kaipaaminen keskittyi erityisesti niihin tilanteisiin, joissa lapsi oli väsynyt tai lapsi koki epä mukavuutta, esimerkiksi päänsärkyä. Iltapäiville ominaista oli lasten kotiin pääsemisen ja perheen jälleennäkemisen odottaminen. Lasten ikävää lievittivät sisarukset, jotka olivat samassa päiväkodissa tai päiväkotiryhmässä. (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 143–144, 154.)

Hyvä ja merkityksellinen perhe viettää aikaa yhdessä ja on läheinen (Peltola 2014, 128). Lapset kaipaavat intensiivistä yhdessäoloa perheensä kanssa ja heille on tärkeää viettää mahdollisimman paljon aikaa rakkaiden ihmisten kanssa (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 155, 165). Tutkimuksissa onkin havaittu tämän sekä perhesuhteiden laadun olevan merkityksellisiä lapsen kasvun ja kehityksen kannalta (Golombok 2000, 101–102, 104; Golombok ym. 2014, 465). Myös vanhemmat kokevat perheen yhdessä viettämisen ajan olevan lapsen edun mukaista ja keskeistä lasten onnellisten lapsuusmuistojen syntymisessä (Daly 2001, 288, 291).

Lasten mukaan perheet viettävät aikaa yhdessä muun muassa pelaamalla, tekemällä kotitöitä ja olemalla lähekkäin. Keskeisiksi lasten kokemuksissa nousevat yhteenkuuluvuus ja hauskan pitäminen perheen kanssa. Oleellista ei ole se, mitä tehdään, vaan joskus tärkeämpää on tekemättä oleminen. (Daly 2001, 288–289; Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 162–168.) Kyrönlampi-Kylmänen (2007, 165)

toteaa, etteivät lapset hänen tutkimuksessaan maininneet perheen yhteisiä lomamatkoja eivätkä lapset tuntuneet kaipaavan ”puuhamaa-vanhempia”, jotka keskittyvät tarjoamaan lapsille mahdollisimman suuria elämyksiä.

Lasten kokemuksissa arjella on suuri rooli ja lapset kokevat sen lähtemisen ja tulemisen paikkana. Vanhempien työ ja lasten päiväkotij- ja koulupäivät rytmittävät lapsiperheiden arkea, jolloin perheen saattaa olla vaikea löytää yhteistä aikaa arjessa, kun taas lomat koetaan tilaisuuksina viettää aikaa perheen kanssa. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010a, 15.) Lapset nauttivat arjen askareiden tekemisestä perheen kanssa, vaikka lapsen arjen kohokohta onkin päästä leikkimään rauhassa kotona (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 168; 2010a, 20).

Perhe-elämä ei kuitenkaan aina ole auvoista yhdessäeloa. Kyrönlampi-Kylmänen (2007) tutkimuksessa lapset kertoivat vanhempiensa ja sisarustensa kanssa käymistään riidoista ja siitä, miten ne vaikuttivat heidän mielialaansa ja päiväkotielämäänsä. Lapset kertoivat vanhempien myös kontrolloivan heidän toimintaansa muun muassa kieltämällä heiltä peliaikaa, jos lapsi oli käyttäytynyt tottelemattomasti. Ajoittain lapset protestoivat vanhempien asettamia sääntöjä vastaan. Lapset esimerkiksi leikkivät kotona tietoisesti sellaisissa paikoissa, joissa vanhemmat olivat kieltäneet heitä leikkimästä. (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 162, 165–166.)

Tutkimustietoa lasten perhe- ja arkikokemuksista on niukasti, mutta näiden tutkimusten valossa lapsille kokemuksellisesti tärkeimpiä asioita ovat läheiset perhesuhteet sekä perheen kanssa arjessa vietetty aika. Ikävämpiä kokemuksia lapsille olivat erilaiset konfliktit perheenjäsenten kanssa.

3.2 Perhe lasten leikeissä

Leikki syntyy aina lasten toiminnan ja valintojen seurauksena ja on riippuvainen ajasta ja paikasta (Vuorisalo 2009, 156). Kahta samanlaista leikkiä ei ole olemassa. Myös ympäristö luo omat mahdollisuutensa ja rajoitteensa leikille, erityisesti päiväkodissa, jossa leikkiaika, -tila ja -välineet ovat rajalliset ja ne on jaettava muiden

lasten kanssa (Vuorisalo 2009, 162). Leikki tarjoaa lapselle mahdollisuuden toimia lapsen itse valitsemassa tahdissa ja sen vuoksi lapset kokevat sen merkityksellisenä (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 159).

Kertomuksellisissa leikeissä lapset liikkuvat rooleissa olemisen, todellisen maailman ja kertojan tason välillä luontevasti ja lennokkaasti (Strandell 1995, 80–81), mutta samalla leikki etenee loogisesti ja kaikki leikin elementit sidotaan huolellisesti tarinaan (Vuorisalo 2009, 177–178). Ulkopuolisten on mahdotonta tietää tarkalleen, mitä leikissä tapahtuu ja siksi Kyrönlampi-Kylmänen (2007, 160) mukaan aikuiset näkevätkin lasten leikeistä ainoastaan viitteen, eivät leikin todellisuutta.

Kalliala (1999, 103) on tutkinut kuusivuotiaiden lasten leikkejä päiväkotiympäristössä ja toteaa lasten ammentavan leikkiaineeksensa reaali maailmasta. Leikki kumpuaa lasten todellisista kokemuksista ja ne ovat erottamattomasti yhteydessä lasten kasvu ympäristöön ja kulttuuriin. Leikit heijastavat sitä, mitä lapsi pohtii ja käsittelee mielessään. (Kalliala 1999, 103, 178; Karimäki 2004, 267; Kyrönlampi-Kylmänen 2010b, 200.) Kallialan (1999, 178) mukaan lasten leikeissä näkyvät yleisimmin koti ja perhe, mutta esimerkiksi päiväkoti usein puuttuu niistä, vaikka sekin on keskeinen lapsen arjen osa-alue. Myös Kyrönlampi-Kylmänen (2010b, 200) toteaa perheen ja kodin olevan keskeisin lasten kokemusmaailman asia, joka välittyy heidän leikeistään.

Perhe esiintyy lasten leikissä yleisimmin kotileikissä. Jo 1900-luvun alun lasten leikkimät talosteluleikit muistuttivat pitkälti nykypäivän kotileikkiä, lukuun ottamatta käytössä olleita leikkivälineitä (Luukannel 2004, 243–244). Kallialan (1999, 104) tutkimuksen kotileikeissä lapset kuvasivat todellisen tai kuvitteellisen perheen tapahtumia ihmis- tai eläinhahmojen kautta. Leikkiin tuotiin elementtejä reaali maailmasta ja sen tapahtumista, mutta leikeissä olivat näkyvissä myös lasten perheeseen liittämät tunteet ja sille asetetut ihanteet. Leikissä perheen perusjäseniä olivat äiti ja lapset, mutta myös muita jäseniä saatettiin liittää perheeseen. Äidillä oli kotileikissä erityinen asema: hän oli korkealla roolien hierarkiassa, kun taas isä usein puuttui leikistä kokonaan tai hän oli paikalla vain ajoittain. (Kalliala 1999, 104, 108.)

Kallialan (1999, 110) mukaan siinä, missä tytöt sitoutuvat kotileikkiin, pojat kehittelevät sen ohelle rinnakkaisia leikkejä, joiden keskiöön saattaa nousta esimerkiksi töissä käyminen. Myös Sinkkosen (2004, 75) mukaan tyttöjen leikit ovat yleensä lähempänä lasten arkitodellisuutta kuin poikien. Tytöt näyttävät keskittyvän leikeissään ihmissuhteisiin ja niiden varassa leikkimiseen, kun taas pojat nojautuvat toimintaan. Lapset kuitenkin toteavat, että leikissä kaikki voivat leikkiä kaikkea. (Kalliala 1999, 287.) Kotileikki myös säilyy tyttöjen leikkimaailmana pitkään. Karimäen (2012, 154, 161) mukaan suurin osa 7–13-vuotiaiden tyttöjen leikkikuvauksista käsitteli kotileikkiä jossain muodossa.

Lasten leikkejä tutkimalla on havaittu, että leikit joissain määrin vastaavat lasten reaali maailmaa ja lapset ammentavat siitä aineksia leikkeihinsä. Kuvitteluleikeissä lapset käsittelevät perheeseen ja kotiin liittyviä teemoja kotileikeissään ja keskittyvät ihmisten, erityisesti äidin ja lasten, välisiin suhteisiin ja toimintaan niiden puitteissa. Kotileikkejä leikkivät sekä tytöt että pojat, mutta kotileikkien painotukset voivat olla erilaisia.

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten lapset tekevät perheen näkyväksi omassa toiminnassaan päiväkodissa. Näin saadaan tietoa perheestä siitä näkökulmasta, jonka lapset perheestä haluavat tarjota sekä siitä, millaisia perheisiin liittyviä näkemyksiä lapsilla on. Saatava tieto on peräisin lasten kokemusmaailmasta ja heijastaa niitä piileviä käsityksiä ja näkemyksiä, joita lapsilla on perheeseen liittyen. Tarkoituksena on vahvistaa lasten osallisuutta ja heidän näkökulmansa huomiointia tutkimuksessa.

Tutkimukseni keskeisinä kiinnostuksen kohteina ovat lasten puhe ja leikki päiväkodissa. Tavoitteena on selvittää, mitä lapset puhuvat perheestä päiväkotipäivien aikana: Ketkä perheenjäsenet lasten puheessa esiintyvät ja millaista tietoa he jakavat perheestään toisille lapsille tai aikuisille? Lisäksi tarkastelen, millaisena perhe näyttäytyy lasten leikeissä päiväkodissa: Minkälaisia rooleja ja tehtäviä eri henkilöillä on ja mitä perheessä tapahtuu lasten leikeissä? Tarkat tutkimuskysymykseni ovat muotoutuneet seuraaviksi:

1. Mitä lapset puhuvat perheestä päiväkodissa?
2. Millaisena perhe näyttäytyy lasten leikeissä?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimuskohde ja lähestymistapa

Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen ja sen tarkoituksena on selvittää, millä tavalla perhe esiintyy lasten puheessa ja leikissä päiväkodissa. Pyrkimyksenäni on ymmärtää paremmin lasten kokemusmaailmaa ja heidän tapansa tuoda perhe osaksi päiväkotielämää. Tutkimukseni aineisto koostuu päiväkodin arjessa suorittamistani lasten havainnoinneista.

Tutkimuksessani on havaittavissa piirteitä lapsinäkökulmaisesta tutkimuksesta, jonka pyrkimyksenä on Karlssonin mukaan kerätä aineistoa sellaisella tiedonhankintamenetelmällä, joka tähtää lasten näkökulmien tavoittamiseen tiedon tuottamisessa. Lapsinäkökulmainen tutkimus antaa lapselle mahdollisuuden tuottaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä itselleen merkityksellisten näkökulmien kautta ja hänelle luonnollisissa tilanteissa. Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa lapset nähdään aikuisten ohella aktiivisina tiedon tuottajina, minkä vuoksi aineiston keräämisestä puhutaan tiedon tuottamisena. (Karlsson 2010, 127, 130; 2012, 23.)

Tutkittaessa lapsuuden ilmiöitä, voidaan tietoa hankkia suoraan informanteilta joko välillisesti tuotettuna, kuten haastatteluilla, tai eletystä elämästä esimerkiksi havainnoimalla. Tietoa voidaan saada myös lasten tuotosten kautta, aikuisten laatimien asiakirjojen avulla tai analysoimalla julkista tietoa, kuten mediassa olevaa materiaalia. (Karlsson 2010, 127.) Tässä tutkimuksessa aineisto muodostui havainnoimalla lapsia heidän tavallisessa toimintaympäristössään päiväkodissa. Tavoitteenani oli saada aineisto, joka kuvaisi mahdollisimman hyvin lasten tavallisen elämän tapahtumia, joihin tutkijana vaikuttaisin mahdollisimman vähän.

Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa keskiössä on pyrkimys saada tietoa lasten tavoista hahmottaa maailmaa. Tutkimuksen kohteina voivat olla lasten kommunikaatitapa, heidän kokemuksensa, näkemyksensä tai tapansa ilmaista

asioita. Tutkimuksen kautta halutaan selvittää, millä tavoilla lapset oppivat, kasvavat, toimivat tai luovat omaa kulttuuriaan. (Karlsson 2012, 23.) Tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteina ovat lasten näkemykset perheestä, jotka ilmenvät heidän toiminnassaan, sekä ne kertomukset perheestä, jotka lapset valitsevat jaettavaksi toisille.

5.2 Tutkimukseen osallistujat ja aineiston muodostuminen

Havainnointi tutkimusmetodina auttaa ymmärtämään ilmiön kontekstia sekä löytämään ilmiöstä ulottuvuuksia, joihin ympäristössä päivittäin toimivat eivät osaa kiinnittää huomiota (Patton 2002, 262–263). Havainnointi soveltuu erityisesti tutkimukseen, joiden aiheesta on entuudestaan vasta vähän tietoa tai siitä on vaikea saada tietoa muilla tavoilla (Metsämuuronen 2009, 248; Tuomi & Sarajärvi 2018, 93–94). Näistä syistä se soveltuu myös omaan tutkimukseeni.

Tutkimukseni aineisto muodostui havainnoimalla seitsemän lapsen toimintaa keski-suomalaisessa päiväkodissa neljän päivän ajan yhteensä 27 tuntia. Tutkimukseeni osallistuneet lapset olivat iältään 3–5-vuotiaita. Havainnoin lasten sisä- ja ulkoleikkejä, erityisesti kotileikkiä sen eri muodoissa sekä lasten käymiä keskusteluja toisten lasten ja päiväkodin henkilökunnan kanssa. Lisäksi aineistossani on paljon lasten minulle kertomia asioita ja käymiämme keskusteluja, joista monet käytiin ruokaillessamme tai esimerkiksi pelatessamme pelejä. Havainnoidessani kiinnitin huomiota niihin tilanteisiin, joissa perhe esiintyi jollain tavalla.

Karlssonin (2010, 128–129) mukaan lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa haasteena on tavoittaa lasten todellinen näkökulma, sillä lapset aistivat herkästi aikuisten puheesta ja toiminnasta tavan, jolla he toivovat lapsen toimivan tai esimerkiksi vastaavan haastattelukysymyksiin. Hänen mukaansa tutkimusaineistoa voidaan tuottaa joko lasta johdattelevan orientaation tai avoimuuteen ja lapsen kuuntelemiseen perustuvan narratiivisen orientaation kautta (Karlsson 2010, 132; 2012, 44, 46–47). Omassa havainnoinnissani pyrin jälkimmäiseen, narratiiviseen orientaatioon, joka tapahtui lasten luonnollisessa toimintaympäristössä ja

heidän ehdoillaan. Mukherji ja Albon (2010, 107) toteavat laadullisen havainnoinnin olevan luonteeltaan tutkivaa eikä etukäteen tiedetä, mitä tullaan havaitsemaan. Siksi pyrin havainnoidessani olemaan avoinna kaikelle, mitä lapset tekivät ja siten saamaan juuri heidän tuottamaansa tietoa.

Keskeinen tekijä havainnointia toteutettaessa on tutkijan rooli ja hänen osallistumisensa taso. Tutkijalla voi osallistumisen asteen perusteella olla neljä erilaista roolia, jotka ovat piilohavainnoija, osallistumaton havainnoija, osallistuva havainnoija ja havainnoiva osallistuja. (Grönfors & Vilkkä 2011, 49; Mukherji & Albon 2010, 107; Tuomi & Sarajärvi 2018, 94–95.) Oma havainnointijaksoni oli ajallisesti lyhyt ja läsnäoloni tavoite selkeä lapsille ja aikuisille, joten luonnehtisin omaa rooliani osallistuvaksi havainnoijaksi. Huomasin pelkkään havainnointiin pyrkimisen haastavaksi lapsiryhmässä, sillä lapset tekivät paljon aloitteita keskusteluun ja toimintaan kanssani. Osallistuminen mahdollisti lasten luottamuksen saamisen, luonnollisen toimintaympäristön säilyttämisen ja oman ymmärrykseni syventymisen vuorovaikutuksen monipuolistuessa. Grönforsin ja Vilkan (2011, 52) mukaan osallistuvassa havainnoinnissa tutkijan tulee edetä tutkimukseen osallistuvien ehdoilla ja pyrkiä vaikuttamaan havainnoitaviin mahdollisimman vähän. Tämä oli myös oman toimintani lähtökohtana.

Havainnointini tueksi äänitin ja videoin lasten leikkejä ja puhetta, sillä kuten Grönfors ja Vilkkä (2011, 81) toteavat, apuvälineiden käyttäminen mahdollistaa tilanteiden todellisen tallentamisen ja minimoi tutkijan vaikutusta aineiston muodostumisessa. Havainnointijaksoni alussa näytin lapsille ääninauhurini ja kamerani ja selitin niiden käyttötarkoituksen, jotta ne eivät herättäisi niin suurta huomiota, vaan olisivat luonnollinen osa toimintaani. Mukherji ja Albon (2010, 114) toteavat, että tallennuslaitteiden läsnä ollessa saatetaan käyttäytyä eri tavalla kuin ilman niitä. Pääasiassa lapset eivät kiinnittäneet huomiota laitteisiini, mutta joissain leikki-tilanteissa lapset saattoivat kameran nähdessään esiintyä kameranalle.

Valitsemassani tutkimusmenetelmässä on omat rajoituksensa. Luonnollisessa ympäristössä tapahtuvassa havainnoinnissa tutkija ei pysty kontrolloimaan kaikkea, jolloin ympäristön olosuhteet voivat vaikuttaa saatuun aineistoon

(Mukherji & Albon 2010, 106). Esimerkiksi lasten leikit olivat erilaisia tilanteissa, joissa oli vähän lapsia leikkimässä, kuin silloin kun kaikki lapset olivat samassa tilassa. Havaitsin myös, että läsnäolonni rikkoi jonkin verran lasten luonnollista toimintaympäristöä, sillä olin ryhmässä uusi, vieras aikuinen. Osa lapsista oli vaarautuneita seurassani ja eräs lapsi totesi minulle ensimmäisenä päivänä ruokapöydässä, että häntä ”välillä jännittää uudet tädit”.

Havainnoin lapsia tavalla, jota Mukherji ja Albon (2010, 108) kutsuvat narratiiviseksi tai naturalistiseksi havainnoinniksi, jossa havainnoija kirjoittaa tai muuten tallentaa havaintonsa juuri sellaisina kuin hän ne näkee tai kuulee. Narratiivisessa havainnoinnissa on kuitenkin väistämätöntä, että kaikkea ei saada tallennettua (Grönfors & Vilka 2011, 76; Mukherji & Albon 2010, 108). Muistiinpanojen tekeminen tilanteen aikana voi vaikuttaa tilanteen kulkuun tai tunnelmaan, mutta muistiinpanot tulisi tehdä heti kun mahdollista (Grönfors & Vilka 2011, 77). Pidin aina muistivihkoani mukani, ja pyrin kirjaamaan havaintoni ylös joko havainnoidessani tai esimerkiksi keskustelun päätyttyä, jotta kirjaamani havainnot vastaisivat tapahtunutta mahdollisimman hyvin. Havaitsin kuitenkin litteraatteja tehdessäni, että kirjoittamani muistiinpanot erosivat aina hie-man ääni- ja videotallenteista. Näin ollen esimerkiksi jotkin lasten sanavalinnat ovat saattaneet jäädä muistiinpanojeni ulkopuolelle tilanteissa, joissa minulla ei ollut mahdollisuutta äänittää lapsia.

Kirjoitin puhtaaksi muistiinpanojeni havainnot sekä litteroin ääninauhat ja videomateriaalin analyysiä varten. Lopullinen aineistoni koostui 32 sivusta havaintoja ja litteraatteja. Aineistossa puhetta ja leikkiä koskevat tilanteet olivat tapainoisesti edustettuina.

5.3 Aineiston analyysi

Koska tutkimastani ilmiöstä on niukasti aiempaa tutkimustietoa ja tarkoitukse-nani oli saada tuloksia, jotka mahdollisimman hyvin vastaisivat lasten tuottamaa tietoa, toteutin aineiston analysoinnin aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmillä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aikaisempien teorioiden ei tulisi

vaikuttaa tutkijan tekemiin tulkintoihin, vaan hän muodostaa aineistonsa pohjalta uuden teoreettisen kokonaisuuden (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108).

Litteroinnin ja puhtaaksikirjoittamisen jälkeen rajasin aineistoa ja aloitin analyysin, josta olen laatinut esimerkin liitteenä olevaan taulukkoon (Liite 1). Aluksi jaoin aineistoni tutkimuskysymysten mukaisesti, erottaen puhehavainnot leikkihavainnoista. Jo tässä vaiheessa osa aineistosta rajautui pois, koska se ei liittynyt tutkimuskysymyksiini, mutta pääasiassa säilytin kaiken aineiston ja vasta aineistoa pelkistäessäni tein päätöksen siitä, vastaasiko kyseinen havainto tai tilanne tutkimuskysymykseeni.

Krippendorffin (2013, 84) mukaan tutkijan on erotettava aineistosta se aines, joka on keskeistä tutkimuskysymysten kannalta. Tämä tulee kuitenkin tehdä niin, että aineistosta ei kadoteta mitään oleellista. Aineiston keräämisessä ja litteroinnissa toimin tavoilla, joita Grönfors ja Vilka (2011, 57–59, 82) kutsuvat kohdistetuksi havainnoinniksi ja valikoivaksi litteroinniksi. Jo aineistoa kerätessäni otin huomioon vain ne tilanteet, jotka jollain tavalla liittyivät tutkimukseen. Viimeistään aineistoa puhtaaksi kirjoittaessani ja pelkistäessäni rajasin tilanteita siten, että niihin jäi jäljelle tutkimuksen kannalta olennainen tieto, kuitenkin säilyttäen tilanteen kontekstin.

Aineistoa pelkistettäessä eli redusoitaessa aineisto tiivistetään tai pilkotaan ja siitä etsitään tutkimuskysymyksen kannalta oleellinen informaatio. Tämä tehdään esimerkiksi etsimällä tutkimuskysymykseen vastaavia ilmauksia ja eristämällä nämä alkuperäisestä aineistosta. (Krippendorff 2013, 85; Tuomi & Sarajärvi 2018, 123.) Aineistoa pelkistäessäni kävin läpi kunkin puhe- ja leikki-tilanteen ja muodostin lapsen toimintaa parhaiten kuvaavan lauseilmaisun. Joissain tilanteissa pelkistettyjä ilmauksia oli yksi, toisissa niitä oli enemmän. En kuitenkaan erottanut tilanteita siten, että jokainen pelkistetty ilmaus olisi oma tilanteensa, sillä näin olisin menettänyt kunkin tilanteen kontekstin. Yhteensä erilaisia pelkistettyjä ilmauksia kertyi puheesta 117 kappaletta ja leikistä 103 kappaletta.

Redusoinnin aikana havaitsin sisällöltään samankaltaisia ilmauksia. Analyysin klusteroinnissa eli ryhmittelyssä pelkistetyistä ilmauksista etsitään käsitteitä, jotka yhdistävät tai erottavat pelkistettyjä ilmauksia ja siten muodostetaan

alaluokkia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124). Lasten puheeseen liittyviä ilmauksia ryhmitellessäni yhdistelin pelkistettyjä ilmauksia sen perusteella, kenestä perheenjäsenestä lapset puhuivat ja minkälaisia asioita he näistä kertoivat. Ryhmitellessäni poistin jälleen osan pelkistetyistä ilmauksista, sillä ne eivät vastanneet tutkimuskysymykseeni. Puheaineistoon muodostui lopulta 19 alaluokkaa. Leikitilanteiden pelkistettyjä ilmauksia ryhmitellessäni yhdistelin ilmauksia sen perusteella, kuka perheenjäsen leikissä tekee jotakin, mitä tämä hahmo tekee tai millainen hän on. Leikkiaineistossa oli ryhmittelyn jälkeen 27 alaluokkaa.

Analyysin edetessä saatuja alaluokkia yhdistellään yläluokiksi. Analyysissä aineisto ositetaan ja kootaan uudelleen kuvauksiksi, yleistyksiksi tai johtopäätöksiksi, pyrkien siirtymään aineiston empiiristen havaintojen tasolta tutkimuskysymykseen vastaavalle yleiselle ja käsitteelliselle tasolle (Grönfors & Vilka 2011, 85, 90; Tuomi & Sarajärvi 2018, 125). Siinä, missä alaluokkien muodostaminen eteni suoraviivaisesti yhdistämällä samankaltaisia pelkistettyjä ilmauksia, yläluokkien muodostaminen vaati enemmän tulkintaa. Puheen yläluokkia muodostaessani yhdistin samansisältöiset alaluokat yläluokiksi, esimerkiksi alaluokat "sisarus tekee" ja "sisarus ei osaa" yhdistyivät yläluokaksi "sisarusten osaaminen". Leikin alaluokkia liitin yhteen sillä perusteella, mitkä henkilön yksittäiset tekemiset ja ominaisuudet olivat samanlaisia, esimerkiksi "äiti päättää asioista", "äiti kieltää lasta" ja "äiti käskee lapsia" muodostivat yläluokan "äiti päättää säännöt". Puheen yläluokkia muodostui kymmenen ja leikin yläluokkia kahdeksan (Liite 2).

Yläluokkia ja pääluokkia muodostaessani palasin useita kertoja analyysin aiempiin vaiheisiin varmistaakseni, että ylemmät luokat ja niiden nimet edelleen vastasivat alkuperäistä aineistoa, kuten Tuomi ja Sarajärvi (2018, 127) kehottavat. Pääluokkien ja yhdistävien käsitteiden muodostaminen olivat analyysin haastavimmat vaiheet, sillä ne vaativat eniten tulkintaa. Yläluokkia, erityisesti leikin osalta, olisi voinut yhdistellä useammallakin tavalla, joten erilaisten vaihtoehtojen pohtiminen vei oman aikansa. Lopulta päädyin yhdistämään puheen yläluokkia siten, että pääluokkien alle yhdistyivät useista perheenjäsenistä kerrotut

samat asiat tai muuten samanlaisiin tilanteisiin liittyvät puheet, jolloin pääluokkia muodostui neljä. Leikin yläluokat yhdistin samalla tavalla siten, että eri henkilöiden samat toiminnot yhdistyivät saman pääluokan alle. (Liite 2.)

Tuloksia raportoidessani havaitsin, että osa pääluokista liittyi vahvasti toisiinsa ja päädyin vielä muokkaamaan yhdistäviä käsitteitäni. Yhdistin ne luokat, jotka liittyivät samaan yleisilmiöön, kuten toimintaan tai ihmissuhteisiin (Liite 2). Lopulta puheaineistossa oli kolme yhdistävää käsitettä: perheenjäsenet ja heidän ominaisuutensa, perheen omaisuus ja perheen yhteinen toiminta. Leikkiaineistossa puolestaan yhdistäviä käsitteitä oli lopulta kaksi: perheen arki sekä äidin ja lapsen välinen suhde. Näitä yhdistäviä käsitteitä esittelen lisää luvussa 6.

5.4 Eettiset ratkaisut

Tutkimuksen eettinen toteutuminen edellyttää tutkittavien riittävää informointia tutkimuksesta ja sen tarkoituksista sekä tutkittavan oikeuksista (Tuomi & Sarajärvi 2018, 153, 155–156). Suoritettaessa tutkimusta lasten kanssa, täytyy suostumus hankkia lasten huoltajilta sekä instituutiolta, jonka hallinnon alaisuudessa tutkimusympäristö on (Mukherji & Albon 2010, 37). Sain luvan suorittaa tutkimustani tutkimuskaupunkini varhaiskasvatuspalveluilta, tutkimuspäiväkotini johdolta sekä yhdeksän lapsen vanhemmalta. Loput lapsiryhmän lasten huoltajista eivät palauttaneet koteihin lähettämiäni suostumuslomakkeita. Lisäksi pyysin suostumuksen osallistua tutkimukseen lapsiryhmän työntekijöiltä. Suostumuslomakkeiden pohjat ovat tutkielman liitteinä (Liite 3, 4, 5).

Koska lapset eivät ole vain tutkimuksen kohteita, vaan aktiivisia osallistujia ja päteviä tiedontuottajia, on myös heille tarjottava tietoa tutkimuksesta ja pyydettyä heidän suostumuksensa osallistua tutkimukseen (Karlsson 2012, 47; Mukherji & Albon 2010, 36). Huoltajille jakamissani suostumuslomakkeissa (Liite 3) oli pyyntö keskustella lasten kanssa tutkimukseen osallistumisesta ja kohta, jossa lapset saivat antaa suostumuksensa tai kieltäytyä osallistumisesta sekä tilaa heidän omalle allekirjoitukselleen. Kahdeksan lasta halusi osallistua tutkimukseen. Näistä lapsista seitsemän oli läsnä havainnointijaksonei aikana. Yksi niistä

lapsista, joiden vanhempi antoi lapselle luvan tutkimukseen osallistumiseen, kieltäytyi osallistumasta tutkimukseen, joten kunnioitin lapsen päätöstä olla osallistumatta. Havaintojaksoni alussa annoin suostumuksen antaneille lapsille vielä lisää tietoa tutkimuksestani ja siitä, mitä tutkimukseen osallistuminen tarkoittaa. Mikäli lapset kysyivät kysymyksiä esimerkiksi muistiinpanoihini liittyen, vastasin niihin mahdollisimman selkeästi, kuitenkin paljastamatta toisista lapsista tekemiäni havaintoja heidän yksityisyytensä suojaamiseksi.

Tutkittavalla tulee olla oikeus lopettaa tutkimukseen osallistuminen tai tietyn tiedon pois jättäminen tutkimusaineistosta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 156). Lasten kohdalla suurin vastuu on tutkijalla ja hänen tulee huomioida kaikki merkit, joilla lapset voivat ilmaista halunsa pitää jokin asia erillään tutkimuksesta (Mukherji & Albon 2010, 38). Havainnoidessani pyrin aistimaan lapsen halukkuutta puhua kanssani ja mikäli lapsi osoitti epämurkavuutta läsnäolostani joutuin, poistuin paikalta.

Tutkittavien yksityisyyttä on suojattava tutkimuksesta raportoidessa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 156). Tuloksia kirjoittaessani poistin tekstistä kaikki tunnistamiseen vaikuttavat tekijät ja keksin tutkimukseen osallistuneille lapsille ja heidän mainitsemilleen perheenjäsenille uudet nimet. Tutkimusaineistoani säilytin lukitussa tilassa ja salasanoin suojattuna. Tutkimuksen valmistumisen jälkeen hävitin tutkimusaineiston asianmukaisesti poistamalla tiedostot ja tuhoamalla paperiset materiaalit. Tutkimustani tehdessäni olen parhaan taitoni mukaan noudattanut Hyvää tieteellistä käytäntöä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012), ja pyrkinyt avoimeen tutkimuksen tekemiseen ja raportointiin sekä luotettavuuteen. Tutkimuksen luotettavuuteen liittyviä tekijöitä käsittelen tarkemmin luvussa 7.

6 TULOKSET

6.1 Perhe lasten puheessa

Lapset puhuivat perheestään monissa tilanteissa. He keskustelivat perheestään toistensa kanssa tai kertoivat siitä ryhmän työntekijöille. Lapset myös kertoivat minulle perheestään ja keskustelimme erilaisista teemoista pitkään. Lasten perheeseen liittyvää puhetta esiintyi yleensä sisätiloissa ja vain muutaman henkilön ollessa läsnä. Keskeisiä keskustelutilanteita lapsille olivat ruokailut, joiden aikana he syventyivät syömisen ohella keskustelemaan monenlaisista asioista. Myös leikin aikana ja pelatessaan lapset puhuivat perheestään. Olen analyysissäni muodostanut lasten perheeseen liittyvästä puheesta kolme yhdistävää käsitettä, jotka ovat perheenjäsenet ja heidän ominaisuutensa, perheen omaisuus sekä perheen yhteinen toiminta.

6.1.1 Perheenjäsenet ja heidän ominaisuutensa

Suurin osa lasten puheesta liittyi perheenjäsenten esittelemiseen tai heidän ominaisuuksiensa, osaamisensa tai tekojensa kertomiseen. Puheidensa perusteella lapset kokivat perheensä jäseniksi äidin, isän ja sisarukset. Muutamien lasten puheissa esiintyivät myös säännöllisesti heidän isovanhempansa.

Lapset nimesivät perheenjäseniään minulle havainnointijakson alkupuolella tilanteissa, joissa olin yhden tai kahden lapsen kanssa esimerkiksi keinu-massa. Lapset saattoivat toimintansa ohessa todeta minulle ”Mun äidin nimi on Kaija ja isän nimi on Matti”, kuten Ella keinuessaan. Lapset myös esittelivät perheitään piirroistensa avulla, joko minulle tai toisille lapsille.

Perheenjäsenten nimeämisen lisäksi lapset puhuivat paljon vanhempiansa ominaisuuksista ja siitä, mitä vanhemmat tekevät. Lasten mukaan isä esimerkiksi ”jaksaa nostaa painavia asioita” ja käyttää paitoja, äidit puolestaan pitivät tuliseestä ruuasta ja olivat laiskoja, koska eivät hakeneet lasta sisältä. Vanhempia saatettiin myös käyttää pelotteena, kuten Riston ja Joonaksen puheessa silloin, kun

heille tuli kiistaa leikkikalikoiden siivoamisesta. Risto ehti laittaa kaikki pehmo-palikat pinoon, vaikka Joonaskin olisi halunnut tehdä niin:

Joonas: ”Mä kerron mun äitille ja iskälle!”

Risto: ”Mäkin kerron, että sä et aikasemmin antanu mulle sitä puhelinta.”

Vanhempien luonteenpiirteiden ja osaamisen lisäksi lapset puhuivat vanhempien teoista. Vanhempien kerrottiin muun muassa tekevän ruokaa ja hiusnutturoita, tuoneen lapselle sukset päiväkotiin tai luvanneen tehdä lasten leluille hyllyn. Yleensä vanhempien teoista kertominen liittyi jollain tavalla lasten omaan toimintaan, esimerkiksi, kun Tessa oli liimaamassa askarteluunsa pingviiniä, hän totesi opettajalle: ”Äiti ja isä aina pelkää liimata.”

Vanhempien lisäksi lapset kertoivat sisarustensa ominaisuuksista tai osaamisesta. Lapset vertasivat sisarusten osaamista itseensä, kuten Ella silloin, kun keskustelimme hänen ja Antin kanssa kärrynpyörien tekemisestä. Ella osasi jo tehdä kärrynpyörän, ja hän oli oppinut tekemään sen kotona: ”Mä oon oppinu kotona... Mutta Elina ei oo vielääkään oppinu... Vaikka se on mua isompi.” Myös sisarusten ikä tuli esille ajoittain. Lapset kertoivat sisarusten olevan isompia tai pienempiä ja merkityksellistä heille tuntui olevan kertoa, mikäli sisarukset olivat koulussa. Pikkusisaruksista lapset kertoivat muun muassa, etteivät he osaa puhua tai että he ovat rauhattomia.

6.1.2 Perheen omaisuus

Lasten puheesta ilmeni perheen omaisuuteen liittyviä asioita, kuten millainen talo perheellä oli tai mitä viihde-elektroniikkaa kotona oli. Yleensä perheen yhdessä omistamista asioista kerrottiin toisille lapsille, kun taas lapsen omista tavaroista lapset kertoivat ryhmän työntekijöille ja minulle. Myös isovanhempien luona olevista asioista kerrottiin silloin, kun ne liittyivät kyseiseen tilanteeseen:

Lapset ovat aloittamassa piirtämisen, opettaja jakaa heille väriliituja. Mari toteaa heillä olevan kotona samanlaisia väriliituja. Ella vastaa: ”Ja meillä on mummun ja papan luona”.

Lapset puhuivat omista tavaroistaan, esimerkiksi leluista. Mikäli lapsella oli uusi esine, lelu tai vaate mukana, hän esitteli sen ryhmän työntekijöille tai minulle ja kertoi, keneltä hän oli sen saanut:

Ella saapuu päiväkotiin viikonlopun jälkeen. Hän esittelee minulle leluun: ”Mulla on tällänen. Mä sain sen eilen. Elinan synttäreiltä”.

Lapset eivät kertoneet vain asioista, jotka heillä oli mukana päiväkodissa, vaan myös saamistaan syntymäpäivälahjoista tai heille ostetuista huonekaluista sekä sisarustensa leluista. Lisäksi lapset omistivat asioita yhdessä sisarustensa kanssa. Sisarusten kanssa yhteisiä asioita olivat lasten mukaan muun muassa yhteinen huone tai samanlaiset urheiluvälineet.

6.1.3 Perheen yhteinen toiminta

Lapset kuvasivat puheissaan perheen, niin arjessa kuin sen ulkopuolella, yhdessä tekemiä asioita. Lapset kertoivat arkisin leikkivänsä kotona ja pelaavansa pelejä vanhempiansa kanssa. Vanhemmat lukivat lapsille kirjoja ja tekivät heille leikkimielisiä testejä. Lapset myös opettelivat asioita vanhempiansa kanssa, esimerkiksi Mari totesi ruokaillessamme seuraavasti: ”Tiiätkö muuten mun äiti uskalsi tehdä eilen illalla kärrynpyörän. – – äiti näytti mallia”.

Lapset tekivät asioita vanhempiansa lisäksi myös sisarustensa kanssa. Esimerkiksi Antti kertoi laskevansa veljensä kanssa isoa pulkkamäkeä kotona ja heidän katsovan televisiota yhdessä. Lapset puhuivat perheen yhdessä tekemistä asioista ylpeinä ja halusivat jakaa niitä niin muille lapsille kuin aikuisillekin.

Päiväkodissa oleminen oli osa lasten arkea. Lasten puheessa perhe oli osa päiväkotielämää näiden ulottuvuuksien risteämiskohdissa, tuonti- ja hakutilanteissa. Yleensä toteamukset siitä, kuka lasta tulee hakemaan, mihin aikaa ja mistä, esiintyivät iltapäivällä lasten tultua päivälevolta. Lapset kyselivät toisiltaan, kuka heitä tulee hakemaan ja erityisesti poikkeamat ilmoitettiin toisille lapsille: ”Mä syönkin mummun ja pappan luona välipalan. Mä en kerkee nyt värittämään kun mua tullaan hakemaan. Mummu tulee mua hakemaan” tai ”Mua tullaan neljältä hakemaan. – – Isi. Ja huomenna mummu kahdelta”.

Arjen tapahtumia enemmän lapset kertoivat perheen kanssa kokemistaan poikkeuksellisista ja elämyksellisistä tapahtumista. Lapset muun muassa kertoivat matkustelleensa Suomessa ja ulkomailla. He olivat vierailleet vanhempiensa kanssa sisähuvipuistoissa tai olleet ” – reissussa hotellissa ja siellä oli uimahalli. Ja siellä oli tosi iso liukumäki ja mä laskin sitä isän kanssa.” Perheen arjesta poikkesi myös esimerkiksi kakun syöminen, joka liittyi lapsen sisaruksen syntymäpäiväjuhliin. Juhliin, erityisesti hiljattain olleisiin omiin tai sisaruksen syntymäpäiväjuhliin, liittyviä tarinoita lapset kertoivat useita.

Vaikka osa lapsista puhui isovanhemmistaan usein, ilmaisi suurin osa lapsista isovanhempien kanssa vietetyn ajan olevan arjesta poikkeavaa. Isovanhempien kanssa leikittiin tai he olivat mukana syntymäpäiväjuhlissa. Isovanhempien hakiessa päiväkodista lapsi kertoi syövänsä välipalan heidän luonaan, kuten edellä, ja esimerkiksi Mari kertoi hänen ja hänen isoäitinsä rutiineista: ”Me aina mummun kanssa kippistellään saunassa. – silleen kippis lippis hölkyn kölkyn laseilla”. Isovanhempien kanssa saatettiin viettää aikaa myös koko perheen kanssa esimerkiksi katsomalla elokuvaa.

Menneiden tapahtumien lisäksi lapset puhuivat perheen tulevaisuudesta ja sen suunnitelmista. Tällaisia olivat esimerkiksi perheen suunnittelemat matkat sekä lasten tai heidän sisarustensa kouluun meneminen. Esimerkiksi Antti kertoi veljensä menevän kouluun kesällä, jonka jälkeen hän menisi toiseen ryhmään. Ella puolestaan kertoi menevänsä myöhemmin samaan kouluun siskonsa kanssa ja he aikoivat kulkea samaa matkaa, jotta vanhempien ei tarvitse kulkea autolla edestakaisin.

Lasten mielissä siinsi myös oman huoneen saaminen. Antti kuvasi sitä seuraavasti: ”Ja sitten kun Aleks ottaa kaikki omansa lelunsa ja ottaa sen nimenkin, niin sitten tuolla ylhäällä on mun oma huone. Ja Aleksilla on alhaalla alakerrassa oma huone. Meillä on sit omat huoneet.” Lapset siis odottivat isommaksi kasvamista ja sen mukana tuomia etuja.

6.2 Perhe lasten leikeissä

Perhe ja siihen liittyvät asiat näkyivät eniten lasten erilaisissa kotileikeissä. Kotileikkiä eli ”kotista” leikittiin sekä sisällä että ulkona. Leikkiessään lapset saattoivat itse esittää rooleja, mutta monet kotileikit leikittiin myös pehmoeläinten tai muiden lelujen kautta. Lasten kotileikeissä perheenjäsenistä edustettuina olivat yleensä äiti ja lapset, mutta myös kotieläimet olivat läsnä. Isä ei ollut läsnä yhdessäkään leikissä, kun Antille esimerkiksi ehdotettiin isän roolia, totesi hän ennemmin olevansa kissa. Leikissä hahmot olivat usein eläimiä, joiden kotielämä oli ihmismäistä. Analyysissä olen tulkinnut lasten leikeissä esiintyviä viittauksia perheeseen ja muodostanut kaksi yhdistävää käsitettä, jotka ovat perheen arki sekä äidin ja lapsen välinen suhde.

6.2.1 Perheen arki

Enemmistö perheeseen liittyvistä viittauksista lasten leikeissä liittyi perheen arkeen kotona. Pääosin lapset olivat aktiivisia toimijoita, jotka valmistivat ruokaa toisilleen, siivosivat, kävivät kaupassa, nukkuivat ja söivät. Erityisesti ruuan valmistaminen ja syöminen toistuivat usein lasten leikeissä. Lisäksi lapset saattoivat hakea postin tai ulkoiluttaa perheen kotieläimiä.

Äidit puolestaan eivät yleensä tehneet vastaavia askareita, vaan he hoitivat kotia muun muassa hoitamalla puutarhaa. Mikäli leikissä oli äiti, vietti hän suurimman osan ajastaan kotona. Leikeissä äiti ei sotkenut samalla tavalla kuin lapset, vaan hän siivosi heidän sotkujansa. Leikkijät eivät myöskään halunneet laittaa äitiä rikkomaan asioita:

Mari ja Ella leikkivät Petshopeilla, pienillä eläinfiguureilla, kotia. Mari on lapsi ja Ella äiti.

Lapsi: ”Jooko että se käynnisti tämän ja sitten se meni rikki?”

Äiti: ”Ei menny!”

Lapsi: ”Kyllä leikisti!”

Äiti: ”Ei menny, ees leikisti koska mä en halua!”

Äiti ei riko lapsen näyttämää esinettä.

Kuten oikeassa elämässä, myös lasten leikeissä päiväkotia on osa lasten ja perheen arkea. Päiväkodin tapahtumia ei kuvattu tarkasti, mutta lapset kävivät päiväkodissa, toisinaan itsenäisesti ja toisinaan äidin tehtävänä oli kuljettaa lapset päiväkotiin tai sieltä kotiin:

Mari leikkii sammakkolasta ja pomppii pitkin leikkitilaa. Hän menee maakaamaan patjalle ja toteaa sammakkoäidilleen ”Jooko että se vierittää tän päiväkotiin?”

Äidit ja lapset viettivät arjessa vapaa-aikaansa myös kodin ulkopuolella. Lasten arjen askareita täydensivät seikkailut tai merirosvojahdit ja monissa leikeissä lapset kävivät kylässä ystäviensä luona ja viettivät yönsä poissa kotoa. Yökylässä olemisessa toistuivat nukkuminen ja syöminen.

Antti ja Ella leikkivät pehmoleluilla, molemmat esittävät lapsia.

Lapsi 1: ”HEI! Haluatko tulla kylään?”

Lapsi 2: ”Voitko tulla leikkimään?”

Lapsi 1: ”Joo. Minä käyn pukemassa takin.”

--

Lapsi 1: ”Tule mennään.”

Lapsi 2: ”Mennään ulos. Mennään meille leikkimään.”

Menevät Lapsen numero 2 kotiin.

Lapsi 2: ”Tässä on minun huone. Sinä voit nukkua tässä.”

--

Lapsi 1: ”Minä haluan näitä nuudeleita.”

Lapsi 2: ”Syödään nuudelia.”

Lapsi 1: ”Minä syön täällä keittiössä nuudelia.”

Lapsi 2: ”Ootko sinä yötä täällä meillä?”

Lapsi 1: ”Olen.”

Lapsi 2: ”Ollaan sit kohta yökylää.”

Lapsi 1: ”Joo”

Lapsi 2: ”Nyt on nukkumaanmeno-aika. Mennään nukkumaan.”

Kun äidit poistuivat kotoa, se tapahtui yleensä ilman lapsia. Äidit kävivät kyläilemässä ystäviensä luona, jolloin lapsenvahti hoiti lapsia. Äidit tekivät myös sellaisia asioita, joita he pitivät lapselle liian vaarallisina: ”Jää yksin kotiin sitten. Mä meen tekemään hurjia temppuja elikkä sä et voi tulla mukaan”. Äidit eivät myöskään olleet mukana lasten vieraillessa toisten lasten luona.

6.2.2 Äidin ja lapsen välinen suhde

Toinen keskeinen leikeissä ilmennyt ulottuvuus liittyi äidin ja lapsen väliseen suhteeseen. Äidin tehtävänä leikeissä oli huolehtia lapsesta monin tavoin. Äiti esimerkiksi synnytti lapsen, peitteli hänet nukkumaan ja hoiti lasta tämän ollessa sairaana. Näissäkin tilanteissa ne, jotka esittivät lasta, olivat aktiivisia ilmaisemaan omaa hoidontarvettaan.

Ella, Mari ja Antti leikkivät pehmoleluilla. Ellan pehmolelu on äiti ja Marin ja Antin ovat lapsia.

Lapsi 1: ”Hei äiti, äiti! Äitiäitiäitiäiti!”

Äiti: ”Mitä?”

Lapsi 1: ”Minun hampaissa on reikiä”

Äiti: ”Ai hampaissa on reikiä?”

Lapsi 1: ”Niin koska hammas heiluu”

Lapsi 2: ”Niin koska sinun hammas heiluu. Hei minullakin hammas heiluu katso katso!”

--

Lapsi 2: ”Auauau, hampaaseen sattuu!”

Äiti: ”Minä voin nykästä sen tai lääkäri. Ne tuli tän kaa lääkäriin. Kummatkin.”

Leikeissä äiti auttoi lasta, kun lapsi pyysi apua. Lapset kertoivat äidille, mikäli joku kiusasi heitä ja äiti pystyi keskeyttämään riidan esimerkiksi toteamalla: ”Ei riitaa enää ikinä tai syön teidät!”. Lasten pyytäessä jotakuta auttamaan vessassa, äiti jätti tekemisensä ja lähti auttamaan lasta pikimmiten. Äiti myös neuvoi lapsille, miten näiden tulisi toimia, jos esimerkiksi kasvoissa on vertavuotava haava. Äitiä pidettiin henkilönä, joka tulee pelastamaan lapsensa mistä tahansa pulasta:

Ella laittaa Petshop-hahmonsa roikkumaan korkealle ilmaan.

Ella: "Äiti saa sinua auttaa."

Äiti oli leikeissä hahmo, joka lohdutti lapsia hädän hetkellä ja johon lapset turvautuivat ollessaan peloissaan tai hädissään. Leikeissä toistuivat "Äiti äiti"-huudot, joilla lapset ilmaisivat hätänsä ja joihin äiti vastasi nopeasti. Äidin ja lapsen suhde leikeissä oli läheinen ja äiti esimerkiksi suukotteli lapsiaan lohduttaakseen heitä. Mikäli äiti ja lapsi olivat erossa toisistaan, olivat he innoissaan nähdessään jälleen toisensa. Äiti oli kuitenkin leikeissä lapsille hahmo, jonka huomiosta he joutuivat ajoittain taistelemaan toisten lasten kanssa.

Vaikka äidin keskeinen tehtävä leikissä oli hoitaa lasta, ja he olivat lapsen kanssa läheisiä, oli leikeistä havaittavissa myös äidin ja lapsen suhteen hierarkisuus. Leikeissä äiti päätti monia sääntöjä, esimerkiksi sen, missä lapset nukkuvat, ja lapset joutuivat esimerkiksi pyytämään äidiltä luvan kaverin kanssa leikkimiseen.

Leikeissä äiti myös kielsi lasta tekemästä tiettyjä asioita, kuten ostamasta kaupasta karkkia tai käyttäytymästä epäsovivaksi katsomallaan tavalla. Äidillä oli valta määrätä lapsia, ja kaikkien oli toteltava häntä. Hiljaa oleminen oli keskeinen äidin määräysvallassa oleva tekijä:

Lapset ja äiti ovat nukkumassa, Lapsi haluaisi jo herätä.

Lapsi: "Herätyys, HERÄTYYS! HERÄTYYS!"

Äiti: "Tää nukkui."

Lapsi: "HERÄTYYS! HERÄTYS!"

Äiti: "KAIKKI HILJAA!"

Lapsi: "Kaikki hiljaa!"

Äiti: "Shhh, ihan hiljaa. Ja koko yön ihan hiljaa!"

Vaikka äidillä oli paljon päätösvaltaa leikin sisällössä, vaikuttivat lapset leikkiin vastustamalla äitiään, esimerkiksi silloin kun äiti kielsi lasta ostamasta karkkia, päätti lapsi huijata äitiään ja ostaa kaupasta karkkia joka tapauksessa. Lisäksi lapset olivat ilkkurisia ja sotkivat usein kotonaan. Erityisesti lapset sotkivat paikkoja ja rikkoivat asioita silloin, kun äiti ei ollut kotona. Tällöin äidin

saapuessa kotiin häntä odotti sotku, jonka hän usein joutui siivoamaan yksin. Näissä tilanteissa äiti suuttui lapselle.

Äiti: "Lapsi, mitä sinä olet tehnyt?"

Lapsi: "Olen sotkenut kaikki!"

--

Lapsi: "Jooko että nyt täytyy taas järjestellä kaikki paikat?"

Lapsi äidille: "Jooko, että se oli hyvin vihainen?"

Äiti: "Joo että tän piti siivota yksin."

Äidin ja lapsen väliset konfliktit eivät kuitenkaan yleensä kestäneet kauan, vaan ne unohdettiin nopeasti ja elämä jatkui tavalliseen tapaan. Leikkijät eivät myöskään riidelleet äidin roolissa olevan määräysvallasta, vaan jokainen tuntui hyväksyvän sen ilman suullisia sopimuksia. Ajoittain lapset vaihtoivat rooleja kesken leikin, jolloin kaikki saivat vuorollaan olla äitejä.

6.3 Yhteenveto

Puheissaan lapset siis esittelivät perheenjäseniään nimeämällä heitä sekä kertomalla heidän ominaisuuksistaan ja teoistaan. Lapset vertailivat itseään sisarusiinsa ja kertoivat taidoistaan ja osaamisestaan. Sisarusten osaamisesta ja toiminnasta keskusteltiin pidempään, kun taas vanhempien ominaisuudet todettiin ohimennen. Lapset puhuivat myös perheen omaisuudesta, erityisesti omista leluistaan ja vaatteistaan sekä niistä tavaroista, joita he omistivat yhdessä sisarustensa kanssa. Lapset kuvailivat perheen kotia ja siellä olevia tavaroita sekä puhuivat omista tai yhteisistä makuuhuoneistaan.

Perheen yhteinen toiminta ilmeni perheen yhteisen arjen kuvauksissa. Puheessa korostuivat leikit, pelit ja sadut, mutta lapset kertoivat myös esimerkiksi kotona syömistään ruuista. Lapset puhuivat päiväkotiin tuomisesta ja sieltä pois hakemisesta sekä siitä, kuka perheenjäsen lapsen hakisi ja milloin. Arjen lisäksi lapset kertoivat perheen yhteisistä erityistilanteista, kuten menneistä matkoista,

juhlista ja isovanhempien kanssa olemisesta. Lapset puhuivat myös perheen tulevaisuuden suunnitelmista, kuten tulevista ulkomaanmatkoista tai kouluun menemisestä.

Leikeissään lapset olivat aktiivisia toimijoita, jotka huolehtivat kodin arjen sujumisesta yleensä ilman vanhempia. Lasten leikit täyttyivät arjen askareista, erityisesti ruuan valmistamisesta ja syömisestä, mutta lapset kävivät myös päiväkodissa. Leikkien äidit olivat päivisin kotona ja hoitivat perheen kotia sekä kuljettivat lapsia päiväkotiin ja sieltä pois. Kuitenkin sekä lapset että äidit viettivät aikaa kodin ulkopuolella ja kävivät esimerkiksi vierailemassa ystäviensä luona. Lapset yleensä viettivät koko yön ystäviensä luona syöden ja nukkuen, kun taas äidit viipyivät vähemmän aikaa poissa kotoa. Äidit eivät ottaneet lapsia mukaan vierailuillensa ja he saattoivat tehdä asioita, jotka eivät heidän mielestään soveltuneet lapsille.

Leikeissä äiti ja lapsi olivat läheisiä. Äidin tehtävänä oli hoitaa, auttaa, neuvoa ja lohduttaa lasta. Äiti oli lapselle henkilö, johon hän luotti ja jolta hän haki turvaa ja lohtua niitä tarvitessaan. Lapset osoittivat halunsa olla äidin kanssa muun muassa taistelemalla äidin huomiosta ja riemuitsemalla äidin näkemisestä eron jälkeen. Läheisyydestä ja lämpimyydestä huolimatta äidin ja lapsen välillä oli leikeissä valtaero. Äideillä oli valta päättää lapsen asioista ja käskeä häntä tekemään haluamiaan asioita. Lapset kuitenkin uhmasivat äitiään jättämällä hänen käskynsä toteuttamatta tai sotkemalla paikkoja äidin poissa ollessa, jolloin äidin ja lapsen välille saattoi syntyä vihamielisiäkin tunteita.

7 POHDINTA

7.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitä lapset puhuvat perheestään ja millaisena perhe näkyy lasten leikeissä päiväkodissa. Tutkimuksessa havaittiin, että lasten puheessa toistuivat perheenjäsenten ja heidän ominaisuuksiensa sekä perheen omaisuuden esittely. Lisäksi lapset kuvasivat perheen yhteistä toimintaa niin arjessa kuin sen ulkopuolellakin. Lasten leikeissä esiintyivät yleensä lapsi ja äiti, ja niissä kuvattiin perheen arkea sekä äidin ja lapsen välistä suhdetta. Leikit keskittyivät kodin toimintojen ympärille, mutta myös kodin ulkopuolinen elämä oli läsnä leikeissä. Leikeissä äiti näyttäytyi lapsista huolehtijana ja lapset turvautuivat häneen hädän hetkellä. Äidin ja lapsen suhde oli kuitenkin hierarkkinen ja siinä esiintyi valtataistelua.

Kuten suurin osa muistakin suomalaislapsista, myös tutkimukseeni osallistuneet lapset elivät pääsääntöisesti kahden vanhemman perheessä (ks. Tilastokeskus 2017). Lapset kertoivat perheisiinsä kuuluvan vanhempien ja sisaruksien, joskin osa lapsista laajensi perhettään myös isovanhempiin. Näiden lasten perhekäsitys vastaa Hanssonin (2011, 12) käsitystä laajentuneesta perheestä, jossa perhe voi sisältää useamman sukupolven, toisin kuin ydinperhe, joka voi pitää sisällään vain esimerkiksi vanhemmat lapsineen. Tutkimuksen tavoitteena ei ollut selvittää lasten perhekäsityksiä, joten lasten perheiden määrittelyn perusteet eivät tulleet selkeästi esiin. Kuitenkin lasten halukkuudesta ja innokkuudesta jakaa asioita perheestään ja eri perheenjäsenistään on havaittavissa, että lapset olivat syvästi kiintyneitä niihin perheenjäseniin, joista he puhuivat, mikä on linjassa muihin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin (esim. Brannen & Hepstinstall 2003, 195; Ritala-Koskinen 2001, 121).

Lasten puheessa perheenjäsenten esittelyn jälkeen tyypillisintä oli perheen yhdessä viettämisen ajan kuvaaminen. Perheet viettivät aikaa pelaamalla lautapelejä, katsomalla televisiota, lukemalla kirjoja ja tekemällä arjen askareita. Lapset myös kertoivat kotona leikkimistään leikeistä, jotka Kyrönlampi-Kylmäsen

(2010a, 20) mukaan ovat lasten arjen kohokohtia. Lapset puhuivat innokkaasti perheen yhdessä viettämästä ajasta, mikä synnytti pitkiäkin keskusteluja lasten välille. Myös Kyrönlampi-Kylmäsen (2007, 155, 162–168) ja Dalyn (2001, 288) tutkimuksissa korostui perheen yhdessä viettämisen ajan merkityksellisyys.

Toisin kuin Kyrönlampi-Kylmäsen (2007, 165) tutkimuksessa, tässä tutkimuksessa lasten puheissa oli paljon viittauksia perheen lomamatkoihin ja muihin elämyksiin, joita lapsi oli perheen kanssa kokenut. Lapset eivät suoranaisesti ilmaisseet kaipaamansa tällaisia elämyksiä, mutta ne olivat selkeästi olleet lapsille mieleenpainuvia. Mikäli joku lapsista kertoi tällaisen kokemuksen, jatkoivat toiset lapset keskustelua jakamalla saman tyyllisiä kokemuksia ja ajoittain lasten keskustelut saivat kilpailunomaisia piirteitä heidän pohtiessaan, kenellä oli paras tarina kerrottavanaan. Toisaalta lasten maailmassa paras tarina ei ole välttämättä ulkomaanmatka tai uudet lelut, vaan niitä saattavat olla myös arjen tilanteet, kuten se, että isä lukee lapselle satuja.

O'Brienin ja kollegoiden (1996, 89) tutkimuksessa lapset mielsivät lapset perheen keskeisimmäksi muodostajaksi. Myös tässä tutkimuksessa lapset lähestyivät perhettä usein itsensä kautta ja vertaillen esimerkiksi omaa ja sisarustensa osaamista. Keskeistä ei siis välttämättä aina ollut puhua perheestä, vaan perhe tarjosi kontekstin lapsen omalle toiminnalle ja keskiössä oli lapsen oma osaaminen tai hänen omaisuutensa. Toisaalta lasten puhe perheenjäsenistä, heidän ominaisuuksistaan ja perheen yhteisestä toiminnasta liittyi yleensä jollain tavalla lasten senhetkiseen toimintaan päiväkodissa. Lapset toivat näin perheen osaksi päiväkodin arkea, minkä myötä he saattoivat kokea, että perhe oli mukana heidän toiminnassaan, vaikka he eivät olleetkaan fyysisesti läsnä.

Kyrönlampi-Kylmänen (2007, 143–144, 154) havaitsi tutkimuksessaan, että lapset päiväkotipäivien aikana kaipasivat vanhempiaan ja odottivat innokkaasti jälleennäkemistä, erityisesti iltapäivisin. Myös tässä tutkimuksessa lapset keskittyivät usein päiväunien jälkeisen ajan keskusteluissa pohtimaan sitä, kuka heidät hakee päiväkodista ja koska, tai vastaavasti muistelemaan, kuka heidät kyseisenä päivänä toi päiväkotiin. Aamupäivisin vastaavaa ei esiintynyt, mutta mitä pidemmälle päivä kului, sitä enemmän lapset pohtivat hakutilanteita ja perhettä

ylipäättään. Aamupäivisin lapset ovat mahdollisesti niin innoissaan toimimassa kavereidensa kanssa päiväkodissa, etteivät siksi puhu perheestä niin paljon, tai kenties aamupäivät ovat päiväkodeissa niin strukturoituja, ettei lapsilla ole aikaa kaivata perheitään. Iltapäivät päiväkodeissa on usein omistettu lasten vapaalle leikille, jonka aikana lapset ehtivät pysähtymään ja pohtimaan perhettään. On myös selvää, että mitä pidempään lapsi on erossa perheestään, sitä suuremmaksi ikävä ehtii kasvaa ja siten nousta esiin lapsen toiminnassa.

Kuten Kallialan (1999, 104) tutkimuksessa, myös omassani lapset leikkivät koti- ja perheleikkejä ihmis- ja eläinhahmoina. Kotileikkejä leikittiin myös erilaisen pehmoeläinten tai muiden lelujen avulla, jopa enemmän kuin ihmishahmojen roolileikkinä. Lapset mieltävätkin usein lemmikkieläimet perheenjäsenikseen (O'Brien ym. 1996, 96; Oliveira-Formosinho 2009, 242; Ritala-Koskinen 2001, 126). Lasten kotileikeissä yleisimpiä hahmoja olivat äiti ja lapset, kuten myös Kallialan (1999, 104) tutkimuksessa. Isiä ei leikeissä esiintynyt kertaakaan, vaikka heidät mainittiin monesti lasten puheessa. Niissä leikeissä, joissa oli äitihahmo, oli äidin rooli keskeinen, mikä on linjassa Kallialan (1999, 108) havaintojen kanssa.

Kuitenkin kotileikeissä lapsilla oli paljon sellaista valtaa ja toimijuutta, jota heillä ei todellisessa elämässä välttämättä ole. Monissa leikeissä lapset olivat kotona ainoita perheenjäseniä ja vapaita tekemään mitä halusivat ja he myös huolehtivat kodin ylläpidosta ja toistensa hyvinvoinnista. Tämä saattaa heijastaa lasten perheeseen liittämiä ihanteita (ks. Kalliala 1999, 108): kenties lapset toivovat, että heillä olisi enemmän vastuuta tai mahdollisuutta vaikuttaa perheessä.

Lapset ammentavat leikkiaineksensa todellisesta elämästään, jossa perhe ja koti ovat yksi keskeisimmistä asioista (Kalliala 1999, 103–104, 178; Karimäki 2004, 267; Kyrönlampi-Kylmänen 2010b, 200). Tämä näkyi myös tutkimukseni lasten leikeissä. Suurin osa kotileikkihavainnoista liittyi sellaiseen toimintaan, jota ilmenee monien lapsiperheiden arjessa, kuten ruuan valmistaminen, syöminen ja siivoaminen. Toisin kuin Kallialan (1999, 178) tutkimuksessa, tutkimukseni lasten leikeissä oli viittauksia myös päiväkodissa olemiseen. Lasten leikeissä ilmenivät myös konfliktit perheenjäsenten välillä sekä vanhempien kontrolli lapsista, mikä ilmeni myös Kyrönlampi-Kylmänen (2007, 162, 165–166) haastatteleminen

lasten kokemuksissa. Kotileikkeihin yhdistyi kuitenkin reaali maailman lisäksi sellaisia aineksia, joita lasten todellisesta arjesta tuskin löytyy, kuten merirosvojahteja.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että tytöt sitoutuvat kotileikkiin poikia enemmän ja että kotileikit ovat useammin tyttöjen kiinnostuksen kohteena, kuin poikien (Kalliala 1999, 110, 287; Sinkkonen 2004, 75). Tässä tutkimuksessa sekä tytöt että pojat leikkivät kotileikkejä tasapuolisesti sinä lyhyenä aikana, jonka ryhmässä vietin. Leikit eivät myöskään eronneet sisällöllisesti paljokaan sen perusteella, kumpaa sukupuolta leikkijä oli. Keskeisempää leikin sisällön kannalta tuntui olevan leikkijöiden keskinäinen suhde ja leikkitaidot. Toiset lapset sitoutuivat kotileikkiin, joka pysyi tiukasti paikallaan ja perustui hahmojen vuorovaikutukselle, kun taas toiset laajensivat leikkiä nopeasti koko käytössä olevaan tilaan ja tekivät siitä huomattavasti toiminnallisempaan.

Tässä tutkimuksessa saadut tulokset ovat pitkälti linjassa aikaisempien aiheesta tehtyjen tutkimusten kanssa, kuten edellä on havaittavissa. Kuitenkin perhettä lasten näkökulmasta on tutkittu hyvin niukasti, jolloin kaikki tehtävä tutkimus tarjoaa lisää tietoa ilmiöstä. Keskeisenä tavoitteenani oli saada tietoa lasten näkökulmasta ja siten, että se mahdollisimman hyvin vastaisi lasten luonnollista toimintaa. Voin todeta tulosten olevan niin pitkälti kyseisen tutkimuksen lasten todellisuutta vastaavia, kuin se tämän tutkimuksen toteuttamisen puitteissa on mahdollista. Suunnittelemani aineistonkeruumenetelmä oli riittävä tarjoamaan tarkoituksenmukaisen aineiston ja sain alkuperäisen suunnitelmani mukaan juuri sellaista tietoa, jota tutkimuksella toivoin saavuttavani.

Tämän tutkimuksen tulosten anti käytännön työlle on ensinnäkin ymmärrys siitä, miten paljon tietoa lasten toiminnan kautta voidaan saada. Havainnoimalla lasten puhetta ja leikkiä voidaan tavoittaa osa lapsen sisäisestä maailmasta. Erityisesti puheen havainnoinnin kautta päästään käsiksi lapsen mielenkiinnon kohteisiin ja siten voidaan rikastaa varhaiskasvatuksen pedagogista suunnittelua. Kun saadaan enemmän tietoa perheestä lasten näkökulmasta, saadaan myös

eväitä perheiden moninaisuuden huomioon ottamiselle. Kun tieto lapsille merkityksellistä perhe-elämän tekijöistä lisääntyy, voidaan perheitä ja vanhempia tukea entistä paremmin heidän kasvatustehtävässään.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushaasteet

Tutkimuksen onnistumisen ja luotettavan tiedon saamisen keskiössä on tutkijan mahdollisuus käyttää aikaa tutkimuksen toteuttamiseen ja aineiston keräämiseen (Grönfors & Vilkkä 2011, 106; Tuomi & Sarajärvi 2018, 165). Omistautuminen tutkimukselle ja halu tehdä hyvää tutkimusta on ollut oman prosessini ytimessä, vaikka käytettävissäni ollut aika olikin rajallinen. Havainnoinnin valitseminen tiedontuottamismenetelmäksi ei ole ihanteellinen tilanteessa, jossa aikaa tutkimuksen toteuttamiseen on niukasti ja se vaikuttaa väistämättä saatujen tulosten luotettavuuteen. Havainnointijaksoni olisi voinut olla kestoiltaan pidempi, sillä sen lyhyt kesto ja tutkimukseen osallistuneiden lasten vähäinen määrä tarkoittavat, että tutkimuksen tuloksia on mahdotonta yleistää. Yleistettävyyys ei kuitenkaan ole tutkimustiedon itseisarvo, vaan tutkimukseni kautta saadaan kuvailevaa tietoa perheestä lasten näkökulmasta ja katsaus lasten maailmaan.

Havainnointi aineistonkeruumenetelmänä aiheuttaa haasteensa tulosten luotettavuudelle myös siksi, että tutkijan läsnäolo saattaa vaikuttaa lasten toimintaan päiväkodissa, sillä uuden ihmisen seurassa käyttäytymisen luonnollistuminen vie aikaa (Grönfors & Vilkkä 2011, 51). Kuten olen aikaisemmin todennut, osa lapsista jännitti ja saattoi olla hyvin hiljaisia seurassani. Toisaalta lapsista oli havaittavissa tiettyä uutuudenviehätystä minua kohtaan, mikä puolestaan tarjosi minulle mahdollisuuden käydä paljon keskusteluja lasten kanssa heidän aloitteistaan. Lapset kertoivat minulle innokkaasti monia asioita, sillä he havaitsivat, että minulla oli mielenkiintoa ja aikaa kuunnella heitä. Mitä läheisempi suhde tutkijan ja tutkimukseen osallistujan välillä on, sitä merkityksellisempää tietoa on mahdollista saada (Grönfors & Vilkkä 2011, 106).

Tilanteet, joissa läsnäoloni tuntui vaikuttavan lasten toimintaan, olivat leikitilanteita. Grönfors ja Vilkkä (2011, 51) toteavatkin tutkijan vaikutuksen olevan

sitä suurempi, mitä intiimimpi tilanne on. Leikkien aikana pyrin antamaan lapsille mahdollisimman paljon tilaa ja saatoin jättää kameran tai nauhurin tallentamaan leikkiä siksi aikaa, kun itse esimerkiksi pelasin toisten lasten kanssa. Näin lapsille ei tullut sellaista oloa, että istuin vieressä valvomassa heidän leikkiään ja sain silti aineistoa tutkimukseeni.

Koska en ollut lasten leikeissä ja leikin maailmassa mukana, en pysty täysin ymmärtämään leikin merkityksiä tutkimukseni lapsille. Tutkijana jouduin väistämättä tulkitsemaan vain sitä, minkä olin nähnyt ja kuullut, tietämättä niiden taustalla vaikuttavista tekijöistä. Kuten Karlsson (2012, 24) on todennut, tutkija ei koskaan voi täysin tavoittaa tutkimukseen osallistuneiden näkökulmaa. Tutkimusprosessissa kantavana tavoitteenani oli kuitenkin pyrkiä saamaan tietoa perheestä lasten näkökulmasta ja pyrin varmistamaan tätä valitsemillani aineistonkeruu- ja analyysimenetelmillä, joita olen kuvannut luvuissa 5.2 ja 5.3. Tämä pyrkimys tiedonantajien kuuntelemiseen on osa tutkijan puolueettomuutta, joka puolestaan on tärkeää tutkimuksen luotettavuudelle (Tuomi & Sarajärvi 2018, 160).

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioivat tutkimuksen lukijat ja onkin tutkijan vastuulla raportoida tutkimuksensa toteuttaminen ja tulokset tarkasti ja tarjota lukijoille riittävästi tietoa, jonka perusteella tämä voi arvioida tutkimusta (Grönfors & Vilka 2011, 106; Tuomi & Sarajärvi 2018, 149, 164). Tutkimusraportista tulee löytyä tarkkaa kuvausta tutkimuksen tarkoituksesta ja kehosta, tutkimukseen osallistujista, tutkijan ja tiedonantajien välisestä suhteesta, aineiston keräämisestä ja analyysistä sekä tutkijan omista sitoumuksista ja intresseistä. Lisäksi tutkijan on arvioitava tutkimuksen luotettavuutta ja tekemiään eettisiä ratkaisuja. Näiden kautta tutkimuksen tulokset tulevat lukijalle ymmärrettävämmiksi ja selkeämmiksi. Keskeistä on, että tutkimusraportti on sisäisesti johdonmukainen, edelliset asiat ovat suhteessa toisiinsa ja tutkija on perustellut toimintaansa. Lisäksi tutkijan argumentaation ja hänen käyttämiensä lähteiden tulee olla päteviä ja valitun tutkimusasetelman huolellisesti suunniteltu ja sopiva

tutkimuksen tarkoitukseen. (Tuomi & Sarajärvi 149–150, 163–164.) Tämän tutkimuksen toteuttamista olen kuvannut luvuissa 4 ja 5, pyrkien tarjoamaan lukijalle mahdollisimman selkeän kuvan tekemistäni valinnoista ja niiden perusteluista.

Myös tutkimuksen eettiseen kestävyYTEEN sitoutuminen on merkki tutkimuksen luotettavuudesta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 149–150). Koko tutkimusprosessini ajan olen sitoutunut tutkimuksen huolelliseen ja eettiseen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Olen pohtinut tekemieni ratkaisujen vaikutuksia tutkimukseen osallistujiin valintoja tehdessäni (Luku 5.4).

Tämä tutkimus on tarjonnut katsauksen lasten maailmaan ja perheen asemaan siinä. Tulokset osoittavat, minkälaisia asioita lapset halusivat jakaa päiväkodin henkilökunnalle ja toisille lapsille perheestään ja millaisena perhe näyttäytyi tutkimukseni lasten leikeissä. Tulosten pohjalta olisi mielenkiintoista saada lisää tietoa siitä, mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että lapsi nostaa jonkin asian esiin puheessaan. Käyttävätkö lapset kertomuksiaan esimerkiksi asemansa korostamiseen tai parantamiseen? Lisäksi tutkimus on saanut minut pohtimaan, mistä lapset ammentavat materiaalia leikkiinsä ja kuinka paljon esimerkiksi lasten todellinen arki vastaa leikeissä ilmenevää lasten arkea. Entä vastaavatko lasten leikkien aiheet heidän toiveitaan tai ihanteitaan perheeseen liittyen?

Perhettä ja sen ilmiöitä on tutkittu vaihtelevasti lasten näkökulmasta. Lasten perhekäsityksiä on tutkittu vuosien ajan, mutta erityisesti monipuolinen ja tuore tutkimustieto perheestä lasten näkökulmasta on vähäistä, vaikka perhe on monien lasten tärkein kasvu- ja elinympäristö. Ylipäättään tutkimuksen tekeminen ja tiedon tuottaminen lasten näkökulmasta on oleellista varhaiskasvatuksen tutkimukselle, sillä lapset ovat aktiivinen osa varhaiskasvatusta vanhempien ja henkilökunnan ohella. Ilman lasten näkökulman ja sen kautta saatavan tiedon merkityksen huomioimista ja arvostamista on mahdotonta suunnitella ja kehittää laadukasta varhaiskasvatusta tai tehdä kattavaa lapsuudentutkimusta.

LÄHTEET

- Brannen, J. & Hepstinstall, E. 2003. Concepts of care and children's contribution to family life. Teoksesta J. Brannen & P. Moss (toim.) Rethinking children's care. Buckingham, UK: Open University Press, 183–197.
- Bronfenbrenner, U. 1989. Who cares for children? Pariisi: UNESCO. Viitattu 03.03.2018. Saatavilla <http://unesdoc.unesco.org/imagines/0008/000856/085655mo.pdf>
- Castrén, A.-M. 2009. Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus.
- Castrén, A.-M. & Högbacka, R. 2014. Avautuuko perhe? Eksklusiivisuuden ja inklusiivisuuden dynamiikka perhesidoksissa. Sosiologia 51 (2), 106–122.
- Daly, K. J. 2001. Deconstructing family time: From ideology to lived experience. Journal of Marriage and Family 63 (2), 283–294.
- Euroopan unionin komissio 2014. Proposal for key principles of a quality framework for early childhood education and care. Viitattu 03.10.2017. Saatavilla http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/policy/strategic-framework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf
- Gillis, J. R. 1996. A world of their making: myth, ritual and the quest for family values. New York: Basic Books.
- Golombok, S. 2000. Parenting. What really counts? Lontoo: Routledge.
- Golombok, S., Mellish, L., Jennings, S., Casey, P., Tasker, F. & Lamb, M. E. 2014. Adoptive gay father families: Parent-child relationships and children's psychological adjustment. Child Development 85 (2), 456–468.
- Grönfors, M. & Vilkkä, H. (toim.) 2011. Laadullisen tutkimuksen kenttätutkimusmenetelmät. Hämeenlinna: SoFia- Sosiologi-Filosofiapu Vilkkä.
- Gubrium, J. F. & Holstein J. A. 1990. What is family? Mountain View, CA: Mayfield Publishing company.
- Hansson, L. 2011. Towards a definition of the family? Teoksesta L. Farrer & W. Lay (toim.) Spotlights on contemporary family life. FAMILYPLATFORM – Families in Europe vol 2, 11–20.
- Kalliala, M. 1999. Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuris ja yhteiskunnan muutos. Helsinki: Gaudeamus.

- Karimäki, R. 2004. Leikki on lapsen maailma. Teoksesta L. Piironen (toim.) *Leikin pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY, 256–269.
- Karimäki, R. 2012. Leikitäänkö yhdessä? Tyttöjen ja poikien yhteinen ja erillinen leikinmaailma. Teoksesta L. Karlsson & R. Karimäki (toim.) *Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan*. Kasvatusalan tutkimuksia 57. 2. korjattu painos. Suomen kasvatustieteellinen seura, 141–166.
- Karlsson, L. 2010. Lapsinäkökulmainen tutkimus ja aineiston tuottaminen. Teoksesta K. P. Kallio, A. Ritala-Koskinen & N. Rutanen (toim.) *Missä lapsuutta tehdään?* Julkaisuja 105. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisontutkimusseura, 121–141.
- Karlsson, L. 2012. Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla. Teoksesta L. Karlsson & R. Karimäki (toim.) *Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan*. Kasvatusalan tutkimuksia 57. 2. korjattu painos. Suomen kasvatustieteellinen seura, 17–63.
- Krippendorff, K. 2013. *Content analysis: An introduction to its methodology*. 3. painos. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2007. *Arki lapsen kokemana. Eksistentiaalis-fenomenologinen haastattelututkimus*. Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Lapponiensis 111. Rovaniemen yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2010a. *Lapsen hyvä arki*. Helsinki: Kirjapaja.
- Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2010b. *Päiväkoti ja koti lapsen paikkana*. Teoksesta K. P. Kallio, A. Ritala-Koskinen & N. Rutanen (toim.) *Missä lapsuutta tehdään?* Julkaisuja 105. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisontutkimusseura, 197–212.
- Luukannel, S. 2004. *Maaseudun lapset talosilla*. Teoksesta L. Piironen (toim.) *Leikin pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY, 242–253.
- Metsämuuronen, J. 2009. *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. 4. laitos. Helsinki: International Methelp.
- Mukherji, P. & Albon, D. 2010. *Research methods in early childhood. An introductory guide*. Los Angeles, Lontoo: SAGE.
- Mykkänen, J. & Böök, M. L. 2017. *Moninaiset perheet ja varhaiskasvatus*. Teoksesta M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino, 75–86.

- O'Brien, M., Alldred, P. & Jones, D. 1996. Children's constructions of family and kinship. Teoksesta J. Brannen & M. O'Brien (toim.) Children in families: research and policy. Lontoo: Falmer Press, 84–100.
- Oliveira-Formosinho, J. 2009. Togetherness and play under the same roof: children's perceptions about families. *European Early Childhood Education Research Journal* 17 (2), 233–248.
- Opetushallitus 2016a. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2016:1. 3. muutettu painos. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 11.02.2018. Saatavilla http://www.oph.fi/download/163781_esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetushallitus 2016b. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 11.02.2018. Saatavilla http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- Paajanen, P. 2007. Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Perhebarometri 2007. Väestöntutkimuslaitos katsauksia E 30/2007. Helsinki: Väestöliitto.
- Patton, M. Q. 2002. *Qualitative research & evaluation methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Peltola, M. 2014. Kunnollisia perheitä: maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura.
- Ritala-Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuh-teista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos, Sosiaalityö. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.
- Rothausen, T. 1999. 'Family' in organizational research: a review and comparison of definitions and measures. *Journal of Organizational Behavior* 20 (6), 817–836.
- Sinkkonen, J. 2004. Leikki on luovuuden äiti. Teoksesta L. Piironen (toim.) *Leikin pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY, 68–77.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2013. Lapsi- ja perhepolitiikka Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 9 (2013). Viitattu 11.04.2018. Saatavilla http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/69914/URN_ISBN_978-952-00-3374-3.pdf
- Strandell, H. 1995. Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana. Tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä. Helsinki: Gaudeamus.

- Sturgess, W., Dunn, J. & Davies, L. 2001. Young children's perceptions of their relationships with family members: Links with family setting, friendship and adjustment. *International Journal of Behavioral Development* 25 (6), 521–529.
- Sweeting, H. & Seaman, P. 2005. Family within and beyond the household boundary: children's constructions of who they live with. Teoksesta L. McKie & S. Cunningham-Burley (toim.) *Families in society. Boundaries and relationships*. Bristol, UK: Policy Press, 95–110.
- Tilastokeskus. Käsitteet: Perhe. Viitattu 05.03.2018. Saatavilla <http://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html#tab1>
- Tilastokeskus 2017. Perheet: Vuosikatsaus 2016. Päivitetty 24.11.2017. Viitattu 05.03.2018. Saatavilla <http://www.stat.fi/til/perh/2016/02/index.html>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Turja, L. & Vuorisalo, M. 2017. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksesta M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino, 36–55.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 07.01.2018. Saatavilla http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Varhaiskasvatuslaki 580/2015. Viitattu 11.02.2018. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>
- Vuorisalo, M. 2009. Ken leikkiin ryhtyy – Leikki lasten välisenä sosiaalisena ilmiönä päiväkodissa. Teoksesta L. Alanen & K. Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 154–181.

LIITTEET

Liite 1. Esimerkki analyysistä Perheen arki -pääluokan muodostuksessa

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat	Yläluokat	Pääluokka
<p>Isä luki kirjoja</p> <p>Oli isän kanssa trampoliinilla, isä katsoi ja otti kuvan</p> <p>Pelasivat isän kanssa hiljaa Afrikan tähteä</p> <p>Ovat tehneet äidin kanssa testejä</p> <p>Äiti teki kärrynpyörän: Äiti näytti mallia, lapsi käski</p> <p>Ollut sairaana äidin ja isän vieressä lepäämässä</p> <p>Kotona ollut salaattia</p> <p>Kotona oli pinaattikeittoa</p> <p>Kotona oli hernekeittoa</p> <p>Leikkinyt kotona</p> <p>Oppinut kotona kärrynpyörän</p>	<p>Tekee perheen kanssa arjessa</p>	<p>Perhe tekee arjessa</p>	<p>Perheen arki</p>
<p>Laskee mäkeä veljen kanssa</p> <p>Ottaa kontaktia veljeen</p>	<p>Tekee sisarusen kanssa</p>		
<p>Mummu tulee hakemaan sisältä</p> <p>Mummo on tuonut päiväkotiin</p> <p>Eilen isä toi päiväkotiin</p> <p>Isä tulee hakemaan</p> <p>Huomenna mummo tulee hakemaan</p> <p>Äiti ei hae sisältä</p> <p>Mummo tulee hakemaan</p>	<p>Päiväkotiin tai pois</p>	<p>Päiväkotiin tai pois</p>	

Liite 2. Analyysin yläluokat, pääluokat ja yhdistävät käsitteet

YLÄLUOKAT	PÄÄLUOKKA	YHDISTÄVÄ KÄSITE
Puhe		
Perheenjäsenet Sisarusten osaaminen Sisarusten ominaisuudet Vanhempien toiminta Vanhempien ominaisuudet	Perheenjäsenet ja heidän ominaisuutensa	Perheenjäsenet ja heidän ominaisuutensa
Perheen omistamat asiat	Perheen omaisuus	Perheen omaisuus
Perhe tekee arjessa Päiväkotiin ja pois	Perheen arki	Perheen yhteinen toiminta
Perheen erityistilanteet Perheen suunnitelmat	Perhe arjen ulkopuolella	
Leikki		
Lapset tekevät arkisia askareita Äiti pyörittää arkea	Äidit ja lapset kodin arjessa	Perheen arki
Lapset vierailevat toisten lasten luona Äiti käy kodin ulkopuolella	Äidit ja lapset kodin ulkopuolella	
Äiti huolehtii lapsen tarpeista Äiti on lapsen tuki ja turva	Äiti huolehtii lapsen tarpeista	Äidin ja lapsen välinen suhde
Äiti päättää säännöt Lapset uhmaavat äitiä	Äiti ja lapsi hierarkkisessa suhteessa	

Liite 3. Infokirje ja suostumuslomake huoltajille ja lapsille

Arvoisat huoltajat!

Toteutan varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielmaa Jyväskylän yliopistoon ja osana tutkielmaa kerään aineistoa siitä, miten perhe näkyy lasten puheessa ja leikissä päiväkodissa. Tavoitteenani on selvittää, millä tavoin perhe ilmenee lasten puheessa ja leikissä päiväkotiympäristössä. Lisäksi kerään tietoa siitä, keiden lapset kokevat olevan heidän perhettään piirrosten ja lasten pohdintojen kautta. Tavoitteena on edistää lasten osallisuutta myös tieteellisen tutkimuksen saralla ja saada näin lasten ääni paremmin kuuluville. Tutkimukseni aineiston kerään havainnoimalla lasten toimintaa, puhetta ja leikkiä lapsenne päiväkotiryhmässä viikon ajan maaliskuussa 2018.

Tutkimuksen tuloksista raportoidessani lapsia ja perheitä käsitellään anonymisti ja kaikki tunnistamiseen vaikuttavat tekijät poistetaan. Aineistosta saatetaan nostaa esimerkkejä raporttiin, mutta tämäkin tehdään anonymisti. Havainnoinnin aikana osaa lasten toiminnasta voidaan äänittää tai videoida. Kaikkea kerättyä materiaalia käsitellään suojatusti ja vain minä pääsen käsiksi siihen. Tutkielman valmistumisen jälkeen kaikki kerätty aineisto tuhoetaan.

Antamalla suostumuksenne tutkimukseen, annatte luvan havainnoida lapsenne toimintaa päiväkotipäivän aikana sekä äänittää ja videoida lasten puhetta ja leikkiä. Annatte myös luvan lasten mahdollisten piirrosten dokumentointiin ja tarkasteluun. Näitä ei tulla liittämään osaksi tutkielmaa, vaan ne auttavat muodostamaan kuvaa siitä, keitä lapset kokevat kuuluvaksi perheeseensä. Teillä ja lapsellanne on oikeus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä tahansa vaiheessa.

Toivon, että ohessa oleva suostumuslomake palautetaan päiväkotiin **viimeistään** _____ . Palautattehan lomakkeen, vaikka ette antaisi suostumustanne. Keskustelettehan tutkimuksesta ja siihen osallistumisesta myös lapsenne kanssa ja pyydätte myös häntä allekirjoittamaan suostumuksensa osallistua tutkimukseen. Mikäli lapsi ei osaa vielä kirjoittaa nimeään, voi hän suostumuksensa merkiksi piirtää haluamansa kuvion asianmukaiseen kohtaan.

Kiitos osallistumisestanne tutkimuksen toteuttamiseen! Mikäli teillä on kysyttävää, otatehan minuun yhteyttä!

Ystävällisin terveisin, Veera Helppolainen
veera.e.helppolainen@student.jyu.fi

Suostumus lapsen toiminnan havainnointiin

Palautetaan päiväkodille viimeistään _____ mennessä.

Suostun, että toimintaani havainnoidaan päiväkodissa havainnointijakson aikana. Puhettani ja toimintaani saa äänittää ja videoida. Piirroksiani saa dokumentoida. (Ympyröi)

KYLLÄ

EI

Lapsen allekirjoitus tai piirros

Suostun, että lapseni toimintaa havainnoidaan päiväkodissa havainnointijakson aikana. Hänen puhettaan ja toimintaansa saa äänittää ja videoida sekä hänen piirroksiaan saa dokumentoida. (Ympyröi)

KYLLÄ

EI

Lapsen nimi _____

Paikka ja aika _____

Huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys

Mikäli olet kiinnostunut lukemaan lopullisen tutkielman, voit antaa sähköpostiosoitteesi, johon toimitan tutkielman touko-kesäkuussa.

Liite 4. Infokirje ja suostumuslomake päiväkodinjohtajalle

Arvoisa päiväkodinjohtaja!

Toteutan varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielmaa Jyväskylän yliopistoon ja osana tutkielmaa kerään aineistoa siitä, miten perhe näkyy lasten puheessa ja leikissä päiväkodissa. Tavoitteenani on selvittää, millä tavoin perhe ilmenee lasten puheessa ja leikissä päiväkotiympäristössä. Lisäksi kerään tietoa siitä, keiden lapset kokevat olevan heidän perhettään piirrosten ja lasten pohdintojen kautta. Tavoitteena on edistää lasten osallisuutta myös tieteellisen tutkimuksen saralla ja saada näin lasten ääni paremmin kuuluville. Tutkimukseni aineiston kerään havainnoimalla lasten toimintaa, puhetta ja leikkiä päiväkodissanne viikon ajan maaliskuussa 2018.

Tutkimuksen tuloksista raportoidessani lapsia, perheitä, työntekijöitä ja päiväkotia käsitellään anonymisti ja kaikki tunnistamiseen vaikuttavat tekijät poistetaan. Aineistosta saatetaan nostaa esimerkkejä raporttiin, mutta tämäkin tehdään anonymisti. Havainnoinnin aikana osaa lasten toiminnasta voidaan äänittää tai videoida. Kaikkea kerättyä materiaalia käsitellään suojatusti ja vain minä pääsen käsiksi siihen. Tutkielman valmistuksen jälkeen kaikki kerätty aineisto tuhotaan.

Tutkimuksen suorittamiseen on myönnetty asianmukaiset luvat kaupungin varhaiskasvatuspalveluista ja tutkimukseen pyydetään suostumus myös osallistuvan lapsiryhmän lapsilta, heidän huoltajiltaan sekä ryhmän työntekijöiltä. Antamalla suostumuksenne tutkimukseen, annatte minulle luvan havainnoida lasten toimintaa lapsiryhmässä päiväkotinne eri oppimisympäristöissä sekä työntekijöiden toimintaa lasten toiminnan ohessa. Annatte minulle luvan äänittää ja videoida tutkimukseen osallistuvien toimintaa päiväkotinne tiloissa siten, että vain tutkimukseen osallistuvat tallentuvat tallenteille.

Ystävällisesti pyydän teitä allekirjoittamaan ohessa olevan suostumuslomakkeen. Mikäli teillä on kysyttävää, otattehan yhteyttä minuun alla olevien yhteystietojen kautta. Kiitos yhteistyöstänne tutkimuksen toteuttamisessa!

Ystävällisin terveisin,

Veera Helppolainen

veera.e.helppolainen@student.jyu.fi

Suostumus tutkimuksen toteuttamiseen

Palautetaan viimeistään _____.

Suostun, että Jyväskylän yliopiston kandidaatintutkielmaan sisältyvän tutkimuksen aineisto kerätään johtamani päiväkodin lapsiryhmässä. Tutkimukseen osallistuvilta on pyydetty suostumus. Suostun, että tutkimukseen osallistuvien toimintaa äänitetään ja videoidaan päiväkodin tiloissa havainnointijakson aikana.

KYLLÄ

EI

Paikka ja aika _____

Allekirjoitus ja nimenselvitys

Mikäli olet kiinnostunut lukemaan lopullisen tutkielman, voit antaa sähköpostiosoitteesi, johon toimitan tutkielman touko-kesäkuussa.

Liite 5. Infokirje ja suostumuslomake ryhmän työntekijöille

Arvoisa työntekijä!

Toteutan varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielmaa Jyväskylän yliopistoon ja osana tutkielmaa kerään aineistoa siitä, miten perhe näkyy lasten puheessa ja leikissä päiväkodissa. Tavoitteenani on selvittää, millä tavoin perhe ilmenee lasten puheessa ja leikissä päiväkotiympäristössä. Lisäksi kerään tietoa siitä, keiden lapset kokevat olevan heidän perhettään piirrosten ja lasten pohdintojen kautta. Tavoitteena on edistää lasten osallisuutta myös tieteellisen tutkimuksen saralla ja saada näin lasten ääni paremmin kuuluville. Tutkimukseni aineiston kerään havainnoimalla lasten toimintaa, puhetta ja leikkiä päiväkotiryhmässänne viikon ajan maaliskuussa 2018.

Lapsiryhmässä työntekijöiden toiminta on tiiviisti yhteydessä lasten toimintaan ja leikkiin. Vaikka kerään aineistoa havainnoimalla lasten toimintaa, on mahdollista, että olette osana lasten toimintaa esimerkiksi leikissä. Havainnoinnin aikana lasten puhetta ja leikkiä voidaan myös äänittää tai videoida, ja saatatte kuulua tai näkyä näillä tallenteilla. Tutkimustuloksia raportoidessa lasta, perhettä ja työntekijää käsitellään anonyymisti ja kaikki tunnistamiseen vaikuttavat tekijät poistetaan. Tuloksia raportoidessa aineistosta voidaan nostaa esimerkkejä, mutta nämäkin ovat anonyymejä. Tutkimusaineistoa säilytetään huolellisesti ja vain minulla on pääsy siihen. Tutkielman valmistumisen jälkeen kaikki kerätty aineisto poistetaan.

Antamalla suostumuksenne tutkimukseen, hyväksytte, että oma toimintanne lapsiryhmässä on osa havainnointiaineistoa niiltä osin, kuin se liittyy lasten toimintaan. Hyväksytte, että toimintanne osana lasten toimintaa tallentuu äänitteille ja videoille. Toimintanne lasten voidaan raportoida tutkielmassa anonyymisti.

Palautattehan suostumuslomakkeen ennen havainnointijakson alkua, viimeistään _____ . Palautattehan suostumuslomakkeen myös, mikäli ette anna suostumustanne.

Kiitos yhteistyöstänne tutkimuksen toteuttamisessa! Mikäli teillä on kysyttävää, otattehan minuun yhteyttä!

Ystävällisin terveisin,

Veera Helppolainen

veera.e.helppolainen@student.jyu.fi

Suostumus osallistua tutkimukseen

Palautetaan viimeistään _____.

Suostun, että toimiessani lasten kanssa, toimintaani tulee osaksi lasten toimintaa koskevaa havainnointiaineistoa. Suostun, että toimintani näkyy ja kuuluu ääni- ja videotallenteilla, jotka tallentavat lasten toimintaa. (Ympyröi)

KYLLÄ

EI

Paikka ja aika _____

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Mikäli olet kiinnostunut lukemaan lopullisen tutkielman, voit antaa sähköpostiosoitteesi, johon toimitan tutkielman touko-kesäkuussa.
